

Parkplan Norrmalm

Del 1

Strategier för utveckling av
parker och gröna gaturum

2015-05-22

Beställare

Norrmalms stadsdelsförvaltning, Stockholms stad

Projektgrupp

My Peensalu, Norrmalms stadsdelsförvaltning, projektledare

Britt Mattsson, Norrmalms stadsdelsförvaltning

Bo Höglund, Norrmalms stadsdelsförvaltning

Leila Massih, Norrmalms stadsdelsförvaltning

Kristina Menyes Nyman, Trafikkontoret

Referenspersoner

Pia Krensler, trafikkontoret, stadsträdgårdsmästare

Bodil Hammarberg, trafikkontoret, kommuncentrala parker

Britt-Marie Alvem, trafikkontoret, gatuträd

Peter Asklund Marcateus, trafikkontoret, belysning

Katarina Borg, stadsbyggnadskontoret, strategiavdelningen

Susanna Stenfelt, stadsbyggnadskontoret, områdesstrateg

Konsulter

Andersson Jönsson Landskapsarkitekter AB

Jenny Svensson, Landskapsarkitekt

Viktoria Arvidsson, Landskapsarkitekt

Fredrik Dunér, Landskapsarkitekt

Oskar Mellegård, Praktikant

Foto/kartor/illustrationer:

Andersson Jönsson Landskapsarkitekter AB, där ej annat anges.

Illustration Stadsnaturens samhällsvinster från C/O City.

Omslagsbild från Observatorielunden.

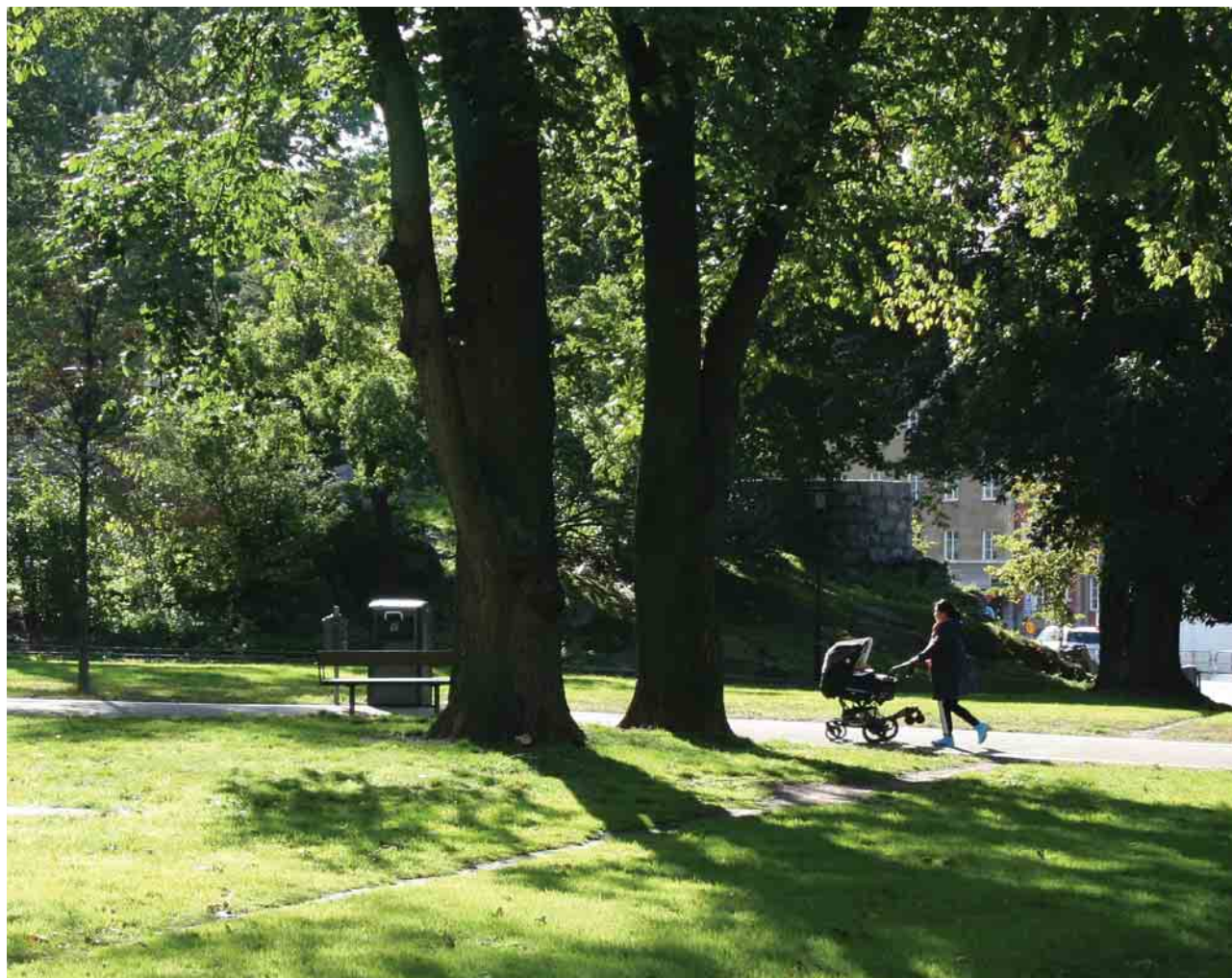

Parken i den växande staden

Stockholm är en av Europas attraktivaste huvudstäder, och hela Stockholmsregionen växer kraftigt. Bara inom Stockholms stad har befolkningen de senaste åren ökat med 10 000 personer per år. Fram till ca 2020 beräknas staden växa till en miljonstad.

Parkens roll i den växande staden har förändrats och nyttjandet av stadens offentliga rum har ökat påtagligt. Mycket pekar på att parkernas och naturens betydelse som mötesplatser och som platser för rekreation och återhämtning kommer att fortsätta öka i takt med att staden växer och att fler människor bor allt tätare. Samtidigt blir parkerna och gatornas grönska allt mer angelägen för att vi överhuvudtaget ska kunna leva och må bra i staden. Stadens parker och natur fungerar som en livsviktig, levande infrastruktur som bland annat ger oss rent vatten, bullerdämpning och en reglerad temperatur.

För Norrmalms del innebär det här att parker och offentliga rum behöver bli mer flexibla, och fungera på många olika sätt, under olika tider på dygnet och året. Samnyttjande av ytor kommer att bli ännu viktigare, och betydelsen av drift och skötsel kommer att öka då vi blir fler som använder de offentliga rummen. Det innebär också att grönskan som finns i Norrmalms parker och gaturum behöver värnas, kopplas ihop bättre och utvecklas vidare för att fortsatt kunna leverera livsnödvändiga, så kallade ekosystemtjänster och bidra till en hållbar stad.

Vasaparken.

Bakgrund

Parkplan Norrmalm

Parkplan Norrmalm är ett vägledande dokument som beskriver hur parker och gröna gaturum inom stadsdelsområdet ska vårdas och utvecklas för framtiden.

Planen är uppdelad i två delar. Del ett beskriver övergripande strategier för parkutvecklingen inom Norrmalms stadsdelsområde. I del två beskrivs och analyseras varje park avseende historik, innehåll, karaktär och värden. Även strategier för utveckling av respektive park presenteras.

Viktiga underlag för framtagandet av Parkplan Norrmalm har varit Stockholms stads översiktsplan, Sociotopkartan, Den gröna promenadstaden samt Stockholms park-program.

Översiktsplan

Promenadstaden - Stockholms översiktsplan från 2010 utgör ett viktigt strategidokument för staden. I den pekas fyra mål- och stadsutvecklingsstrategier ut för en hållbar tillväxt i strävan att nå stadens långsiktiga mål. Målen som anges är: - Fortsätt att stärka centrala Stockholm, - Satsa på attraktiva tyngdpunkter, - Koppla samman stadens delar och - Främja en levande stadsmiljö i hela staden.

Den gröna promenadstaden

Den gröna promenadstaden är en strategi för utveckling av Stockholms parker och natur och den utgör ett så kallat tillägg till översiktsplanen. Dokumentet innehåller mål, strategier och väg-

ledning för planering, utveckling och skötsel av park och natur. Strategierna kompletterar översiktsplanens fyra stadsbyggnadsstrategier och preciserar planeringsinriktningar som beskrivs i översiktsplanens fokusområden "Idrott, rekreation och attraktiva grönområden". Den gröna promenadstaden är vidare ett paraplydokument för andra styrdokument och planeringsunderlag på det gröna området, såsom Stockholms parkprogram och stadsdelsnämndernas lokala parkplaner. Den gröna promenadstaden har många beröringspunkter med systerdokumentet Arkitektur Stockholm, som är stadens strategi för gestaltning av byggnader och offentliga rum.

Sociotopkartan

Sociotopkartan och Sociotophandboken från 2003 beskriver och analyserar upplevelsevärden inom gröna friytor i Stockholms stad. En uppdaterig av Sociotopkartan har genomförts 2014.

Stockholms parkprogram

Stockholms parkprogram, som är under utarbetande, utgår från Den gröna promenadstadens mål och strategier, men är en utvecklad handledning med fördjupningar inom olika områden. Parkprogrammet blir ett praktiskt verktyg i arbetet med parker och natur i stadens olika processer.

Avgränsning

Parkplan Norrmalm omfattar endast parker och gröna gaturum som ägs och förvaltas av Stockholms stad.

Innehåll

Parken i den växande staden	3
Sammanfattning – Mål och strategier för utveckling	7

1. Norrmalms gröna karaktär

Stadsbild och identitet.....	8
Parkkaraktärer.....	10
Kulturhistoriska värden.....	13
Norrmalms parkhistoria.....	18

2. Norrmalms gröna vardagsrum

Boende och besökare.....	22
Parker för alla.....	25
Park- och naturtillgång.....	27

3. Norrmalms ekologiska infrastruktur

Gröna samband.....	30
Urbana ekosystemtjänster.....	32
Växt- och djurliv.....	32
Luft och vatten	34

Mål och strategier för utveckling

Norrmalms gröna karaktär.....	37
Norrmalms gröna vardagsrum.....	38
Norrmalms ekologiska infrastruktur.....	40

Källor	41
---------------------	----

Översiktskarta

Norrmalms stadsdelsområde.

Sammanfattning

Mål och strategier för utveckling av Norrmalms parker och gröna gaturum

1 Norrmalms gröna karaktär

Norrmalms karaktärsdrag och gröna kulturvärden ska förvaltas. Åtgärder som vidtas ska syfta till att värna och utveckla de kvaliteter och värdefulla kulturmiljöer som finns i stadsdelområdet.

Genom att:

- Använda de gröna karaktärsdragen som utgångspunkt vid förnyelser av parkerna.
- Utveckla gröna stråk och skapa nya gröna mötesplatser
- Utveckla mötet med vattnet

2 Norrmalms gröna vardagsrum

Norrmalms parker ska bidra till ett rikt och hälsosamt stadsliv och möta den växande befolkningens behov. Tillgången till gröna möteplatser ska vara god och parkerna ska utformas och skötas så att de kan tåla ett ökat besöksstryck.

Genom att:

- Utveckla parker med höga upplevelsevärden och plats för alla
- Skapa hållbara och tåliga parker
- Ta vara på allmänhetens stora engagemang
- Verka för ett ökat samutnyttjande och samarbete inom staden

3 Norrmalms ekologiska infrastruktur

På Norrmalm ska ett rikt växt- och djurliv värnas. En hållbar grönstruktur ska vidareutvecklas för att bidra till stadens klimatanpassning och en mångfald av ekosystemtjänster.

Genom att:

- Nyttja parkernas grönska och vatten för klimatanpassning
- Utveckla parkskötseln för en ökad biologisk mångfald
- Stärka gröna samband och verka för mer samarbete

1 Norrmalms gröna karaktär

Parkerna och de gröna gaturummen på Norrmalm är viktiga karaktärs-
skapande element som binder samman och gör stadsväven hel. Här finns
rika kulturhistoriska värden som ger identitet och bidrar till att skapa bilden
av staden. Norrmalms täta stenstad har en rik parktradition, och flera av
stadsdelsområdets parker var bland de första att anläggas i Stockholm.

Stadsbild och identitet

Stockholmslandskapet är tydligt präglat av sitt geografiska läge i skärningspunkten mellan Mälaren och Östersjön. Starka landskapselement som vattenytor, förkastningsbranter, åsar och dalstråk utgör grunden för stadens struktur och är en väsentlig del av Stockholms landskapsbild och dess skönhet.

Norrmalms bebyggelse och parker har vuxit fram utifrån landskapets ursprungliga topografi och struktur. Innan Stockholm bebyggdes gick Brunkebergsåsen tvärs genom nuvarande Norrmalm och delade upp området i två delar. Under de senaste tvåhundra åren har staden förändrats genom att delar av höjderna har schaktats bort och sänkor och mindre sjöar fyllts igen. Utfyllnader har helt omgestaltat strandlinjen utmed Klara Sjö och Nybroviken. Delar av Brunkebergsåsen finns fortfarande kvar och märks tydligt i vissa områden exempelvis i Bellevue, Vanadislunden, Observatorielunden och på Johannes kyrkogård. Sprickzoner och förkastningar bildar dramatiska möten mellan vattnet och branterna, ett exempel på en sådan plats är området mellan Birkastan och Karlbergs slottspark. Sveavägen och

Birger Jarlsgatan är lågpunkter, där det tidigare funnits rännilar och träsk.

Norrmalm är idag ett av de mest centralt belägna stadsdelsområdena i Stockholm med tät stenstadsbebyggelse. Bebyggelsen präglas av det sena 1800-talets stadsplanemönster med slutna kvarter med karaktäristiska innergårdar och ett rätvinkligt gatunät. Mönstret bryts ibland av torg, parker och trädplanterade gator.

Före industrialismen präglades stora delar av Norrmalm av en lantlig karaktär, med malmgårdar som Schefferska palatset – Spökslottet – vid Drottninggatan, Cederdal i nuvarande Vanadislunden, Paschens malmgård i Bellevue och Kvarnberg i Observatorielunden. Det är sedan framförallt tre perioder i Stockholms historia som präglat utvecklingen av stadslandskapet på Norrmalm; Albert Lindhagens stadsregleringsplan i slutet av 1800-talet, PO Hallmans planering av Röda Bergen under 1900-talets första hälft samt moderniseringen av city under 1960- och 1970-talen.

Albert Lindhagens stadsregleringsplan innebar att

Norra Bantorget.

Storväxta askar, Enkehusparken.

ljus och luft skulle föras in i staden. Stadsborna skulle få tillgång till hälsosam grönska genom breda esplanader och stora parker. Karaktäristiskt för Lindhagens plan var en tät stenstad med raka gator i rutnätsmönster. Bergiga områden reserverades för parkanläggningar, exempelvis Vanadislund och Tegnérlunden. Röda Bergen lämnades till en början orört eftersom det var kuperat och svårbebyggt. I övrigt planerades, helt enligt dåtidens stadsplaneideal med alléer, esplanader, stjärnplatser och rektangulära kvarter.

Med PO Hallmans plan för Röda Bergen kom ett nytt sätt att se på stadsstrukturen och hur gröntorna passades in bland bebyggelsen. För PO Hallman gällde ett nytt, mera romantiskt stadsplaneideal, med mjuka linjer, småskalighet och anpassning till terrängen. Hallmans stadsplan för Rödabergsområdet avvek helt från Lindhagens plan och istället utnyttjade han terrängens naturliga möjligheter.

Moderniseringen av city, som skedde under 1950- och 1960-talen, hade många orsaker. Bebyggelsen i Klarakvarteren ansågs vara förslummad med små mörka och omoderna lägenheter, och dåliga hygienutrymmen. Samtidigt krävde utbyggnaden av trafiknät och tunnelbana omfattande rivningar av befintlig bebyggelse för att kunna genomföras. Den kraftigt växande motortrafiken ställde också krav på både större genomfartsleder och bättre säkerhet för fotgängare. Utöver stadens behov av sanering och trafikpassning fanns en allmän tidsanda som präglades av framtidsoptimism och ett funktionalistiskt ideal. Stockholm ansågs behöva

en modern koncentrerad stadskärna anpassad för arbetslivets behov. Staden skulle bli ljus, luftig och lättskött.

För att slippa tvister mellan politiker och olika planerande förvaltningar lades genomförandet av den så kallade "citysaneringen" på en särskild expertgrupp. Denna grupp ledde cityplanerna mot en nästan total förnyelse. Den optimistiska, men naiva tron på möjligheterna att skapa en innerstad med fri bilism ledde 1967 till en plan med breda stadsmotorvägar, 19 parkeringshus och en nästan totalt förnyad stadskärna.

Med cityomvandlingen på 1960-talet fick stora delar av det centrala Norrmalm en ny utformning. Sergels Torg och Klarabergsviadukten anlades och Brunkebergstorg fick sitt nuvarande utseende.

Stockholmarna och politikerna började dock så småningom att protestera mot utplåningen av den traditionella stadsbilden. Det mest spektakulära uttrycket blev Almstriden 1971. Med cityplanen 1975 satte man stopp för den då redan föråldrade visionen.

Nu står Norrmalm inför en ny stor utveckling som kommer att prägla stadsbilden. I den norra delen av stadsdelområdet växer nya Hagastaden fram vilket innebär att gränsen mot omlandet kommer att få en helt ny karaktär. 1800-talets skarpa stenstadsrand kommer att ersättas av den moderna vetenskapsstaden och därigenom länka samman Norrmalm med Solna. Även förtätningar inom det befintliga stadsdelområdet med nya hus, gårdstillbyggnader och påbyggnader och liknande

kommer på sikt att förändra stadsstrukturen. I city planeras för en omvandling av kontor till bostäder liksom mer plats för grönska, fotgängare och cyklister.

Hälsingehöjden.

Trädplanteringar Beridarebangatan.

Parkkaraktärer

Wilken karaktär en park har är avgörande för hur den upplevs, används och tas i anspråk. Karaktären är viktig att identifiera och beskriva för att veta hur respektive park kan värnas och utvecklas. Parkkaraktären beskriver parkens gestaltning, typ av innehåll och ger en indikation på förutsättningarna för skötseln. Karaktären ska användas som målbild vid programskrivningar och vid upprättande av skötselplaner. Här beskrivs översiktligt de typer av parker och gröna platser som finns inom stadsdelsområdet Norrmalm. I Parkplan Norrmalm Del 2 beskrivs alla parker mer ingående.

Allmänt kännetecknande för parkerna inom Norrmalms stadsdelsområde är att de är väl definierade och tydligt präglade av att omges av den täta innerstaden. Bellevue utgör dock ett undantag. Parken har en vildare naturkaraktär och utgör en del av parklandskapet runt Brunnsviken samt Kungliga Nationalstadsparken. De gamla bergsparkerna Tegnérslunden och Vanadislunden är karaktäristiska parktyper inom stadsdelsområdet, och prydliga stadsparkar som Berzelii park och Norra Bantorget är utmärkande för stadens centrala delar.

Stadsparkar

Stadsparkar är stora, mångfunktionella parker som ofta ligger centralt belägna i stadsdelsområdet. Stadsparkerna brukar vanligtvis fungera för lek, motion, avkoppling, samvaro och evenemang, och har ofta en hög skötselnivå på grund av högt besöksstryck. Stadsparkar inom Norrmalms stadsdelsområde utgörs av Berzelii Park, Kungsträdgården, Norra Bantorget, Observatorielunden och Vasaparken.

Bergsparkar och naturpark

Bergsparkar är kuperade parker med stora nivåskillnader, berg i dagen och stora gamla träd. Tegnérslunden och Vanadislunden är karaktäristiska bergsparkar som härstammar från slutet av 1800-talet, och var från början områden som lämnades kvar på grund av svårigheterna att bebygga dem. Bellevue är Norrmalms enda naturpark, ett större område av sparad skogsmiljö med inslag av park. Här finns ett varierat natur- och kulturlandskap med olika struktur och karaktär.

Kvartersparkar

Kvartersparken är en mindre park, inom ett kvarter eller mindre del av en stadsdel. De är viktiga främst ur ett lokalt perspektiv och utgör bostadsnära gröna oaser med plats för lek, promenader, avkoppling och samvaro. Norrmalms kvartersparkar utgörs av exempelvis Atlastäppan, Blåkråkan, Enkehusparken, Hedemoratäppan, Hälsingehöjden, Lilla Solvändan och Sabbatsbergsparken.

Parktorg

Parktorgen är som namnet beskriver planterade platser eller torg, med rekreativvärden. Karaktäristiska parktorg är Brunkebergstorg, Danneboratäppan, Jarlaplan, Sankt Eriksplan och Vanadisplan.

Fickparkar

Fickparkerna påminner om parktorgen men är inte alltid en lika tydlig del av den överordnade stadsstrukturen. Gemensamt för fickparkerna är att de är välordnade små grönskande platser ofta med höga visuella värden, exempelvis en plats med

Stadspark, Vasaparken.

Bergspark, Vanadislunden.

Kvarterspark, Hälsingehöjden.

Grön promenad, Vanadisvägen.

blomsterplanteringar, konstverk eller prydnadsdamm. Exempel på fickparker är Drejarparken, Karl Staaffs Park och platser längs Sankt Eriksgatan.

Parkgator och grönskande gaturum

Utöver specifika parker finns också karaktärsskapande gröna länkar inom stadsdelsområdet som binder samman parker och grönområden. Dessa utgörs av bredare trädplanterade gator och gröna platser i gaturummen. Exempel på *parkgator* är Vanadisvägen, Rödabergsgatan och Ynglingagatan. *Gatuplanteringar* utgörs av exempelvis Karlbergsvägen och Malmskillnadsgatan. Även *planteringar under träd*, exempelvis längs Beridarebangatan, och *trappanläggningar*, exempelvis Drottninggränd, bidrar till grönskan. Se Parkplan Norrmalm Del 2 för utförligare lista.

Norrmalms parkgator och gröna gaturum som idag länkas samman och bildar gröna promenader genom stadsdelsområdet.

Grön promenad

- 1 Röda bergen – Vanadisplan – Vanadisvägen – Vanadislunden
- 2 Karlbergsvägen – Odenplan
- 3 Norrtull – Sankt Eriksparken – Vanadisplan – Sankt Eriksgatan – Sankt Eriksplan
- 4 Sveaplan – Sveavägen – Observatorielunden
- 5 Berzelii park – Birger Jarlsgatan – Karl Staaffs Park - Jarlaplan

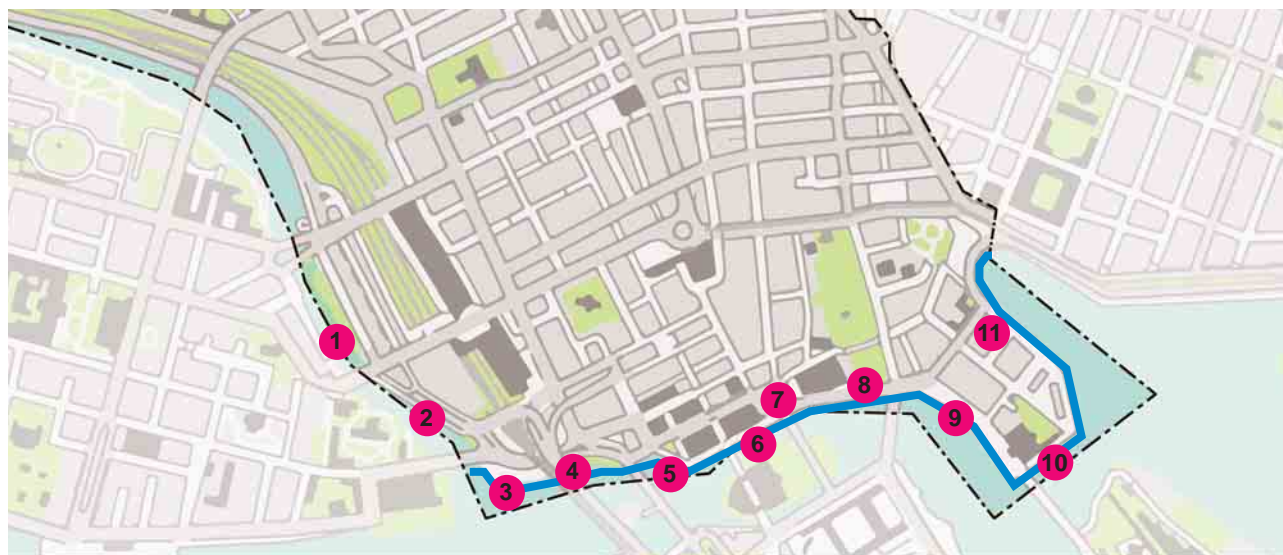
Kaj- & strandparker

Norrmalms kaj- och strandparker utgör viktiga platser och stråk i stadens mest centrala delar. Den sydligaste delen av Norrmalm har tillgängliga vattenfronter med vyer mot Kungsholmen, Strömmen och Gamla stan, med många attraktiva vistelseytor samt båtangöring. Vattenfronten mellan Blasieholmen och Klarastrand är ett utpekat karaktärsdrag inom riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården. Kajerna är ofta reellt smala och i stort sett helt hårdgjorda. Stora delar av Norrmalms vattenfront är inte alls tillgänglig och disponeras främst för olika trafikändamål. Detta gäller särskilt fronten i väster längs med Klarastrand, där järnväg och stora trafikleder upptar markområdena mot vattnet. Blekholmsterrassen och Klara Mälarstrand är *kaj- & strandparker* som omfattas av parkplan Norrmalm.

Övriga parkytor

På Norrmalm finns även parkytor som inte faller in under någon parkkaraktär och som idag har få upplevelsevärden. Dessa så kallade *övriga parkytor* utgörs av området längs Klara Strandsleden, Norrtull och Rörstrandsgatans nedre del.

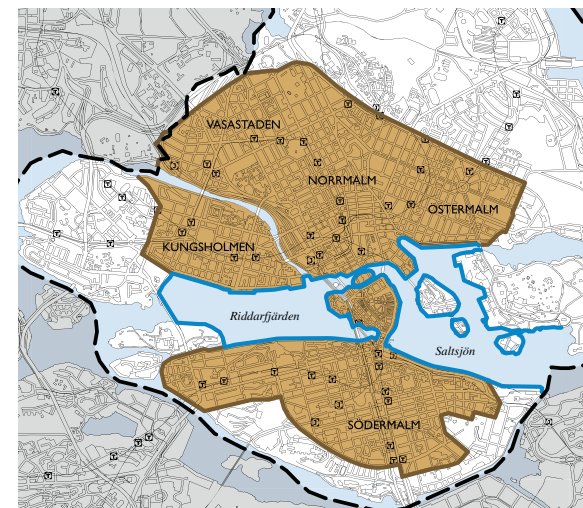
Dessutom finns andra gröna platser som inte sköts eller förvaltas av staden, men som ändå är viktiga för stadsdelens karaktär och för dess invånare. Dessa består av Norrmalms institutionsparker, kyrkogårdar och skolgårdar såsom: Sabbatsbergs sjukhusområde, Norrtulls sjukhuspark, Norra Latins gård, Rosenbadsparken, Johannes kyrkogård, Adolf Fredriks kyrkogård, Klara kyrkogård, Sveaplans gymnasium, Matteusskolan, Rödabergsskolan, Gustav Vasaskolan, Norra Real och Johannes skola.

Kartan visar alla gröna platser och stråk som är en del i Norrmalms tillgängliga front mot vattnet. Av dessa är det Blekholmsterrassen, Klara Mälarstrand och Kungsträdgården som omfattas av parkplanen.

Promenader längs kaj- och strand

- 1 Blekholmsterrassen
- 2 Kajstråk längs Klarasjörampen
- 3 Klara Mälarstrand
- 4 Järnvägsparken
- 5 Rosenbadsparken
- 6 Strömgatan
- 7 Gustav Adolfs torg
- 8 Kungsträdgården
- 9 Strömkajen
- 10 Museikajen
- 11 Nybrokajen

Karaktärsdrag inom riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården; vattenrummen (streckad), stadens front mot vattnet (blå) och stenstaden (brun).

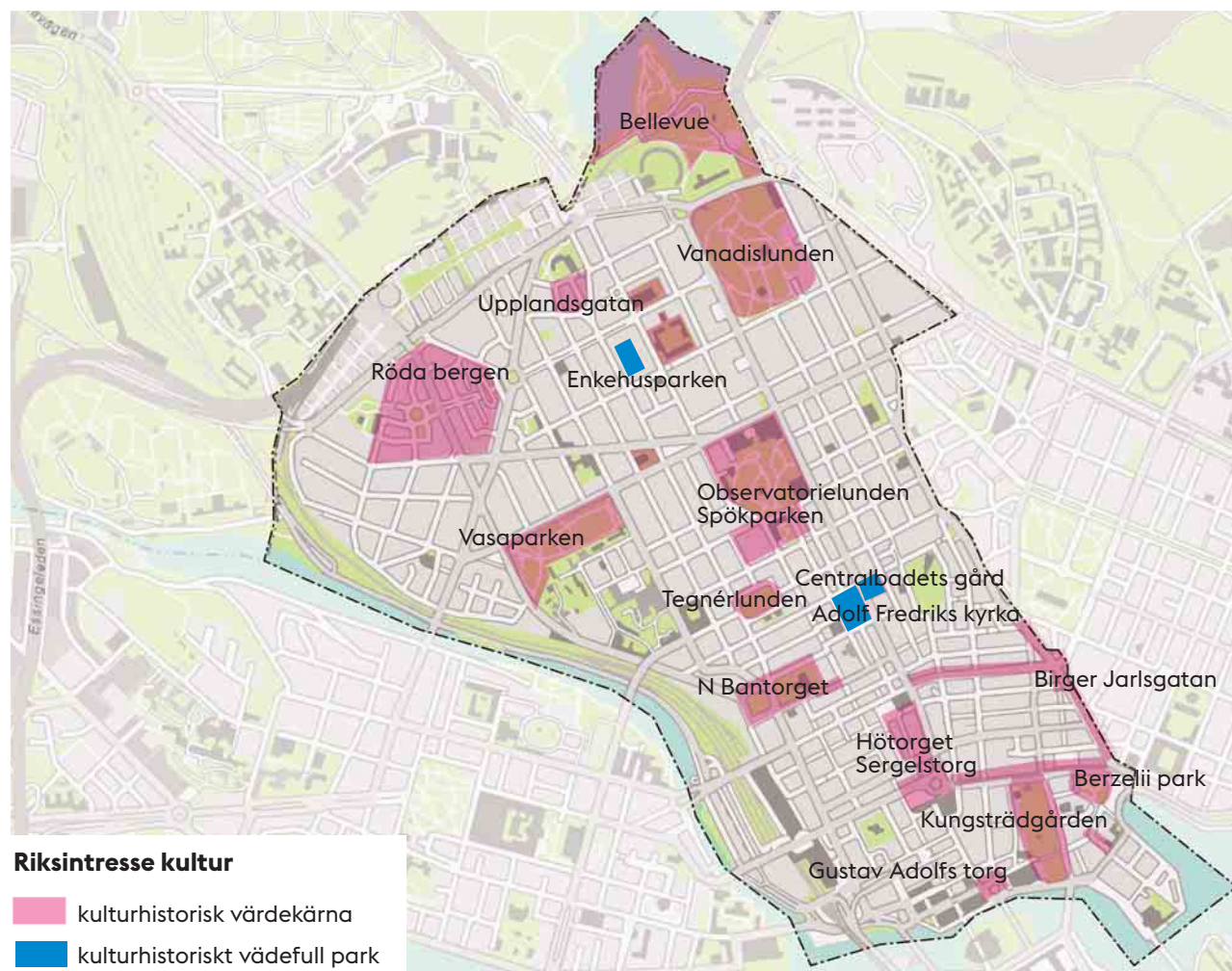
Kulturhistoriska värden

Riksintresse för kulturminnesvärden

Områden som inrymmer så pass speciella värden eller har så speciella förutsättningar att de bedöms vara betydelsefulla för landet i sin helhet kan klassas som riksintresse enligt miljöbalken. Bestämmelser om riksintressen finns i kapitel 3 och 4 i miljöbalken. Syftet med riksintressen är att säkerställa en användning eller att bevara något för framtiden. Hela Stockholms innerstad med Djurgården utgör ett riksintresse för kulturmiljövården enligt miljöbalken. Här ingår Stockholms särdrag så som anpassning till naturen, fronten mot vattnet och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Även vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång och kontakten med vattnet ingår i riksintresset.

Norrmalm har många kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Hela stadsdelområdet Norrmalm är riksintressant för kulturminnesvärden och parkerna utgör viktiga delar av kulturarvet. Stockholms stad har för avsikt att vidareutveckla översiktsplanens förhållningssätt till områden av riksintresse för kulturmiljövården och tydliggöra inriktningen för hur riksintressen för kulturmiljövården ska aktualiseras och kompletteras.

Enligt stadsmuseets klassificering av Norrmalms bebyggelse och stadsrum utgörs värdekärnor inom riksintresset av: Kungsträdgården, Röda bergen, Berzelii Park, Bellevue, Observatorielunden, Spökparken, Vasaparken och Norra Bantorget. Andra kulturhistoriskt värdefulla parker som inte utgör värdekärnor är Centralbadets gård, Enkehusparken och Adolf Fredriks kyrka. Spökparken är (utöver del av en värdekärna) även byggnadsminne. Bellevue är även en del av Kungliga Nationalstadsparken.

Riksintresse kultur

- kulturhistorisk värdekärna
- kulturhistoriskt värdefull park

Riksintresse för kulturmiljövård inom Norrmalms stadsdelområde enligt Stadsmuseets klassificering av bebyggelse och stadsrum. Kartan visar värdekärnor inom riksintresset, samt övriga kulturhistoriskt värdefulla parker.

Nya perspektiv på kulturmiljön

Stockholm växer och den kraftiga urbaniseringen innebär stora utmaningar för hanteringen av kulturhistoriska värden. År 2011 gav Unesco ut en global rekommendation som beskriver ett förhållningssätt till historiska urbana landskap. Här ges människors upplevelser av platsers identitet och sammanhang en större betydelse än tidigare. Det sker, enligt Unesco, en fortlöpande förändring från en fokusering på arkitektoniska minnesmärken till ett bredare erkännande av betydelsen av de sociala, kulturella och ekonomiska aspekterna på stadsmiljöns värden.

För Stockholms stad innebär detta att de kulturhistoriska värdena ska fungera som en av flera utgångspunkter när staden växer. Riksintresset för kulturmiljövården ska ses som en viktig resurs och utgöra en grund för medborgardialog när stadsdelar utvecklas.

Fornlämningar

Större delen av dagens City omfattas av ett fornlämningsområde, med beteckning Stockholm 103:1, vilket innehåller kulturlager från medeltiden och senare. Inom fornlämningsområdet krävs särskilt schakttillstånd enligt kulturminneslagen. Gränsen för området går ungefär vid Kammakargatan. Parker som ingår i fornlämningsområdet är: Kungsträdgården, Berzelii Park, Centralbadets gård, Brunkebergstorg och Norra Bantorget. Längre norrut, runt Karlberg och i Vasastaden, förekommer betydligt färre fornlämningar.

Även vid schaktning inom parkerna Bellevue, Spökparken och Tegnérlund (utanför fornlämningsområdet) ska eventuella fornlämningar dokumenteras, enligt Stadsmuseet.

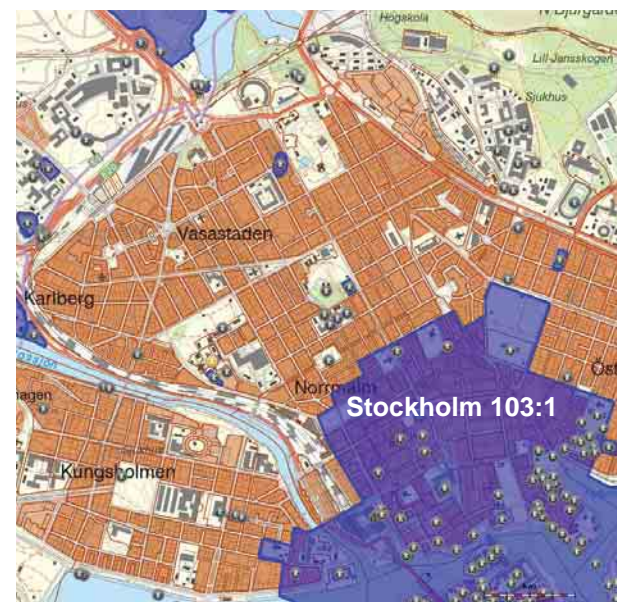
Övriga fornlämningar

I Vasaparken finns rester av en begravningsplats (övrig kulturhistorisk lämning Stockholm 213:1) som var i bruk mellan 1755 och 1869. Här ligger även platsen för en hälsokälla från 1755 (fornlämning Stockholm 215:1).

Vid Karlberg finns en gammal porslinshög som betecknas som industrilämning, och består av kulturlager med lämningar efter Rörstrands porslinsfabrik (som var aktivt åren 1726-1926). En industrilämning kan bedömas som fornlämning om den kan antas ha tillkommit före 1850, samt representera en typ av tillverkning eller produktion som inte förekommer idag.

FAKTA Kulturhistorisk bedömning av parker

Stockholms stadsmuseum har utarbetat en metod för Kulturhistorisk bedömning av parker och grönområden, Byggnadshistorisk rapport 2011:4, för att möta ett ökande behov av att hantera grönytors kulturhistoriska värden. Metoden används i första hand för att precisera och definiera värden och ska vara en utgångspunkt i arbeten med renovering och omgestaltning.

Fornlämningar inom Norrmalms stadsdelsområde.

Konst i den offentliga miljön

I Stockholm stads utemiljö finns en mängd konstverk från olika tidsepoker. Konsten är ett naturligt inslag i miljön, är identitetsskapande och en viktig del av parkernas kulturhistoriska värde. Konsten som placerades ut i den offentliga miljön under 1800- och 1900-talet utgjordes ofta av statyer och monument. Den första parkstatyn som kom på plats i Stockholm var statyn över Karl XII i Kungsträdgården från 1821. Senare tillkom även statyer i Berzelii Park och den dåvarande Järnvägsparken. Allt eftersom nya planteringar anlades i stadens centrala delar smyckades parkerna med konstverk, först i långsam takt, men från mitten av 1900-talet i allt större omfattning.

Idag är det Kulturförvaltningen, genom Stockholm konst, som sedan 2008 ansvarar för inköp av den offentliga konsten i Stockholm. Stockholm konst ansvarar för nybeställningar av offentliga verk till gator, parker, bostadsområden och torg, samt inköp av konst som exempelvis placeras på arbetsplatser, förskolor, skolor och äldreboenden. Den så kallade enprocentsregeln, innebär att 1% procent av byggkostnaderna vid ny-, om- och tillbyggnad i Stockholm stad, avsätts för konstnärlig gestaltning.

Stockholms stadsmuseum ansvarar för förvaltning, underhåll och renovering av den offentliga konsten.

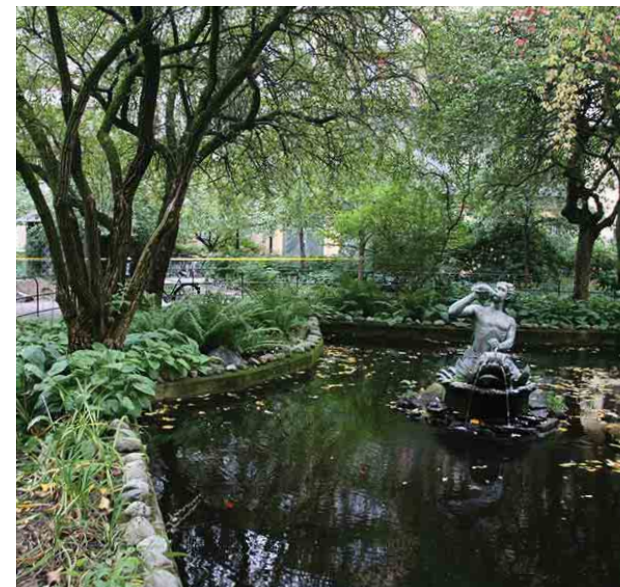
Norra Bantorget.

Brantingmonumentet, Norra Bantorget.

Brunkebergstorg.

Centralbadets gård.

Parkhistoria

1400- till 1600-tal

Norrmalms första park var Kungsträdgården, som anlades på 1430-talet. Parken fungerade på den tiden som kålgård för kungen. Under 1500-talet utvecklades den till kungens lustgård med dyrbara träd och ett riktigt orangeri, och under 1700-talet fick parken utformningen av en barockträdgård.

På kartan från 1642 syns Brunkebergsåsen som en grön rygg rakt genom Norrmalm. På denna tid fungerade Brunkebergsåsen som färdväg, där man kunde färdas torrskodd även i perioder med mycket regn.

1700-tal

Under 1700-talet började förmögna stadsbor att anlägga så kallade malmgårdar på malmarna utanför stadskärnan. Malmgårdarna bestod av trädgårdstomter med viss bebyggelse och användes för nyttoodling och som sommarbostad. Vid denna tid byggdes malmgården Schefflerska palatset med tillhörande park, idag kallad Spökparken. Parkens nuvarande utseende härrör dock i huvudsak från slutet av 1800-talet.

På Tillaeus Karta från år 1733 syns att Vasastaden fortfarande till stor del utgörs av landsbygd med små slingrande vägar. Karlbergsallén och Norrtullsgatan är anlagda. I slutet av 1700-talet anlades också Bellevueparken, efter en plan av Fredrik Magnus Piper.

1800-tal

På slutet av 1800-talet började en omfattande utbyggnad av Stockholm. Berzelii Park anlades

Stockholms innerstad 1642.

Stockholms innerstad 1733.

Stockholms innerstad 1885.

Stockholms innerstad 1930.

redan på 1850-talet på utfylld mark, i samband med att den innersta delen av Nybroviken fylldes igen. Norra Bantorget anlades som park på 1870-talet.

Genomförandet av Albert Lindhagens stadsregleringsplan påbörjades i slutet av 1800-talet. Rutnätsstaden anlades med breda trädplanterade gator. De svårbebyggda bergskullarna sparades och blev stadens nya bergsparker. De centrala parkerna Kungsträdgården och Berzeli park var på den här tiden exklusiva anläggningar för borgerskapet och nyttjades för stillsamma promenader. År 1895 anlades parken vid Rosenbad. Arbetet med Vasaparken påbörjades 1898.

Parker i början av 1900-talet

I enlighet med Lindhagens plan tillkom Odengatan, Sveavägen och Sankt Eriksgatan i början av 1900-talet. Under första delen av 1900-talet lät stadsarkitekt PO Hallman bebygga flera av de berg som tidigare hade lämnats orörda. Bland annat bebyggdes Röda Bergen. Gårdar och parker vävdes samman med bebyggelsen och anpassades efter terrängen.

På 1930-talet hade stadsstrukturen mycket gemensamt med hur Norrmalm ser ut idag och i princip hela innerstaden var då bebyggd. Denna tid var också en brytningstid för utformningen av parkerna i Stockholm. Funktionalismens idéer slog igenom och sol, luft och grönska skulle omsluta byggnaderna. Parkerna skulle ge plats för lek, idrott och friluftsliv. Observatorielundens nedre del, invid stadsbiblioteket, tillkom under denna tid. Även Vanadisbadet anlades.

Holger Blom blev stadsträdgårdsmästare 1938 och under hans tid utvecklades den parkstil som blivit känd som Stockholmsskolan. Tillsammans med arkitekten Erik Glemme gjorde han parkerna mer lättillgängliga. Parkerna skulle fungera som samlingsplatser – och parklekar, plaskdammar, bollplaner och friluftsteatrar anlades. Under denna tid placerades även mycket konst ut i parkerna, och mäljarlandskapet blev en viktig inspirationskälla.

Under sin tid som stadsträdgårdsmästare, 1938 till 1971, förnyade Blom tillsammans med Glemme många parker, bland annat Tegnérlunden och Norra Bantorget.

Moderna tider

I samband med cityomvandlingen på 1950- och 1960-talen, fick stora delar av det centrala Norrmalm ny utformning. Sergels Torg och Klarabergsviadukten anlades, Hötorgshuset byggdes och Brunckerbergstorg fick sitt nuvarande utseende.

Under 1980-talet kom krav på rationalisering och neddragningar i parkverksamheten. På 1990-talet inriktades parkverksamheten främst på underhåll, upprustning och mindre nyanläggningar. I samband med att Klarastrandsleden överdäckades förnyades anläggningen längs Blekholmsterrassen. För att fullborda den gamla tanken om ett samlat vattenrum vid Klara Sjö byggdes också en gångbro över vattnet - Blekholmsbron.

I början av 2000-talet fick Norrmalm sin första parkplan. Vasaparken genomgick en stor förnyelse,

och Sankt Eriksplan upprustades. Under 2010-talet rustades flera befintliga parker upp, bland annat Tegnérlunden, Monica Zetterlunds park, Hälsingehöjden, Berzelii park, Norra bantorget och Bellevueparken.

Normalms parkhistoria

Från de första lustgårdarna till dagens parker

1400-talet

1430-talet

Kungsträdgården anläggs.

1500-talet

1642

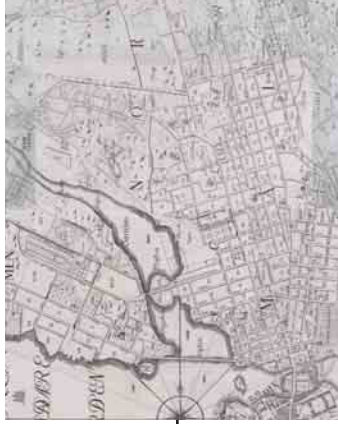
Brunkebergsåsen syns fortfarande tydligt genom Normalm.

1600-talet

1700-talet

Början av 1700-talet

Spökparken tillkommer. Det nuvarande utseendet härrör dock i huvudsak från slutet av 1800-talet.

1700-talet

1733

Tillaeus Karta - Vasastaden är mest landsbygd med små slingrande vägar. Karlbergsallén och Norrtullsgatan är anlagda.

1800-talet

Slutet av 1700-talet

Bellevueparken anläggs.

1850-talet

Berzelii Park kommer till genom att den innersta delen av Nybroviken fylls igen.

1850-talet

1870-talet

Norra Bantorget anläggs.

1800-talet

Slutet av 1800-talet

Genomförandet av Albert Lindhagens stadsregleringsplan påbörjas. Rutnätsstaden anläggs med breda trädplanterade gator. De svårbebyggda bergskullarna sparas och blir stadens nya bergsparker. Tegnérlunden och Vanadislunden börjar anläggas.

1885

Rutnätsstaden från Lindhagens plan syns tydligt. Mycket av den planerade bebyggelsen fick senare en annan utformning än vad kartan visar.

1895

Parken vid Rosenbad anläggs. Odenplan får en plantering - Sippan.

1898

Arbetet med Vasaparken påbörjas. Vasaparken hette från början Sabbatsbergsparken.

Början av 1900-talet

Odenplan, Sveavägen och Sankt Eriksgatan tillkommer enligt Lindhagens plan.

1900-talet

Början av 1900-talet

Stadsarkitekt PO Hallman låter bebygga flera av de berg som hade lämnats fria av Lindhagen. Bland annat bebyggs Röda Bergen. Gårdar och parker vävs samman med bebyggelsen och anpassas efter terrängen.

1930

Stadsstrukturen har mycket gemensamt med hur det ser ut idag. I princip hela Norrmalm är nu bebyggt.

1930-talet

En brytningstid för utformningen av parkerna i Stockholm. Funktionalismens idéer slår igenom. Sol, luft och grönska omsluter byggnaderna och parkerna ger plats för lek, idrott och friluftsliv. Observatorielundens nedre del, invid stadsbiblioteket, tillkommer under denna tid. Även Vanadisbadet anläggs.

1938

Holger Blom blir stadsträdgårdsmästare. Under hans tid utvecklas den parkstil som blivit känd som Stockholmskolan. Tillsammans med arkitekten Erik Glemme gör han parkerna mer lättillgängliga. Parkerna blir mötes- och samlingsplatser. Parklekar, plaskdammar, bollplaner och friluftsteatrar anläggs. Konst placerades ut och målarlandskapet lyfts fram.

1938-1971

Under sin tid som stadsträdgårdsmästare förnyar Blom och Glemme många parker. Bland annat Tegnérlundens och Norra bantorget. Vasaparkens terrasträdgårdar anläggs.

1950-60-tal

I samband med cityomvandlingen får stora delar av det centrala Norrmalm ny utformning. Sergels Torg och Klarabergsviadukten anläggs. Hötorgsskraporna uppförs.

1980-talet

Under 1980-talet kommer det krav på rationaliseringar och neddragningar i parkverksamheten.

1985

Kungliga Nationalstadsparken bildas och Bellevue bli en del av denna.

1990-talet

Parkverksamheten inriktas på underhåll, utrustning och mindre nyanläggningar. Klarastrandsleden överdäckades.

2000-tal

Norrmalm får sin första parkplan 2007. Vasaparken genomgår en stor förnyelse. Sankt Eriksplan rustas upp i samband med anläggandet av ett underjordiskt garage.

2010-talet

Flera befintliga parker rustas upp, bland annat Tegnérlundens, Monica Zetterlunds park, Berzelii park, Norra Bantorget och Bellevueparken.

2015

Norrmalms nya parkplan färdigställs

2020-tal

Norra stationsparken i den nya stadsdelen Hagastaden väntas vara klar.

2000-tal

Kartor och bilder från Stockholmskällan.

2 Norrmalms gröna vardagsrum

Norrmalms parker och gröna miljöer fungerar som gemensamma vardagsrum där man träffas, grillar, fikar, spelar boll eller kanske besöker en parklek. Parkerna ska vara inbjudande och tillåtande demokratiska rum där alla får plats och mängder av olika upplevelser erbjuds.

Boende och besökare

Befolkning

Den totala folkmängden på Norrmalm är 69 000 invånare (år 2014). Sedan 2004 har befolkningen ökat med 7 000 personer och enligt stadens prognoser antas invånarantalet öka med ytterligare 5 000 invånare fram till år 2023. I förhållande till staden i övrigt har Norrmalm en större andel förvärvsarbetande unga vuxna (25–35 år) och yngre pensionärer (65–79 år) men en mindre andel barn och ungdomar (0–19 år). På sikt väntas antalet barn och äldre öka.

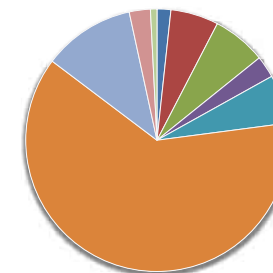
Inom Norrmalms stadsdelområde är lägenhetsstorlekarna generellt små, i förhållande till staden i övrigt. Lägenheter med ett rum och/utan kök överväger, medan antalet lägenheter med tre rum och kök är färre. Bostädernas storlek påverkar givetvis befolkningssammansättningen, även om det finns tendenser som pekar på att familjer i större utsträckning nu än tidigare stannar kvar i innerstaden också efter att man fått barn.

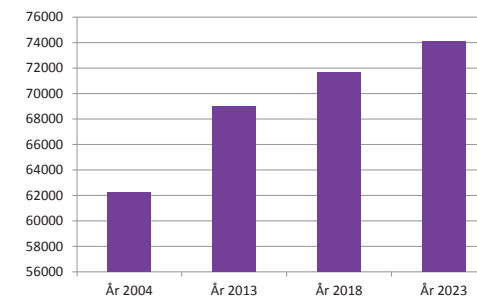
En ständigt ökande befolkning ställer stora krav på offentliga parker och stråk inom stadsdelsområdet. Fler barn och unga innebär ökade krav på lekplatser och aktivitetsytor. Med ett ökat antal invånare ökar även slitaget – och därmed behovet av skötsel och renovering av stadsdelsområdets parker och grönytor.

FAKTA Åldersfördelning Norrmalm 2014

- 0 år: 1,7%
- 1-5 år: 5,9%
- 6-15 år: 6,6%
- 16-19 år: 2,7%
- 20-24 år: 6%
- 25-64 år: 62,3%
- 65-79 år: 11,3%
- 80-89 år: 2,6%
- 90- år: 0,8%

FAKTA Folkmängd Norrmalm 2004 - 2023

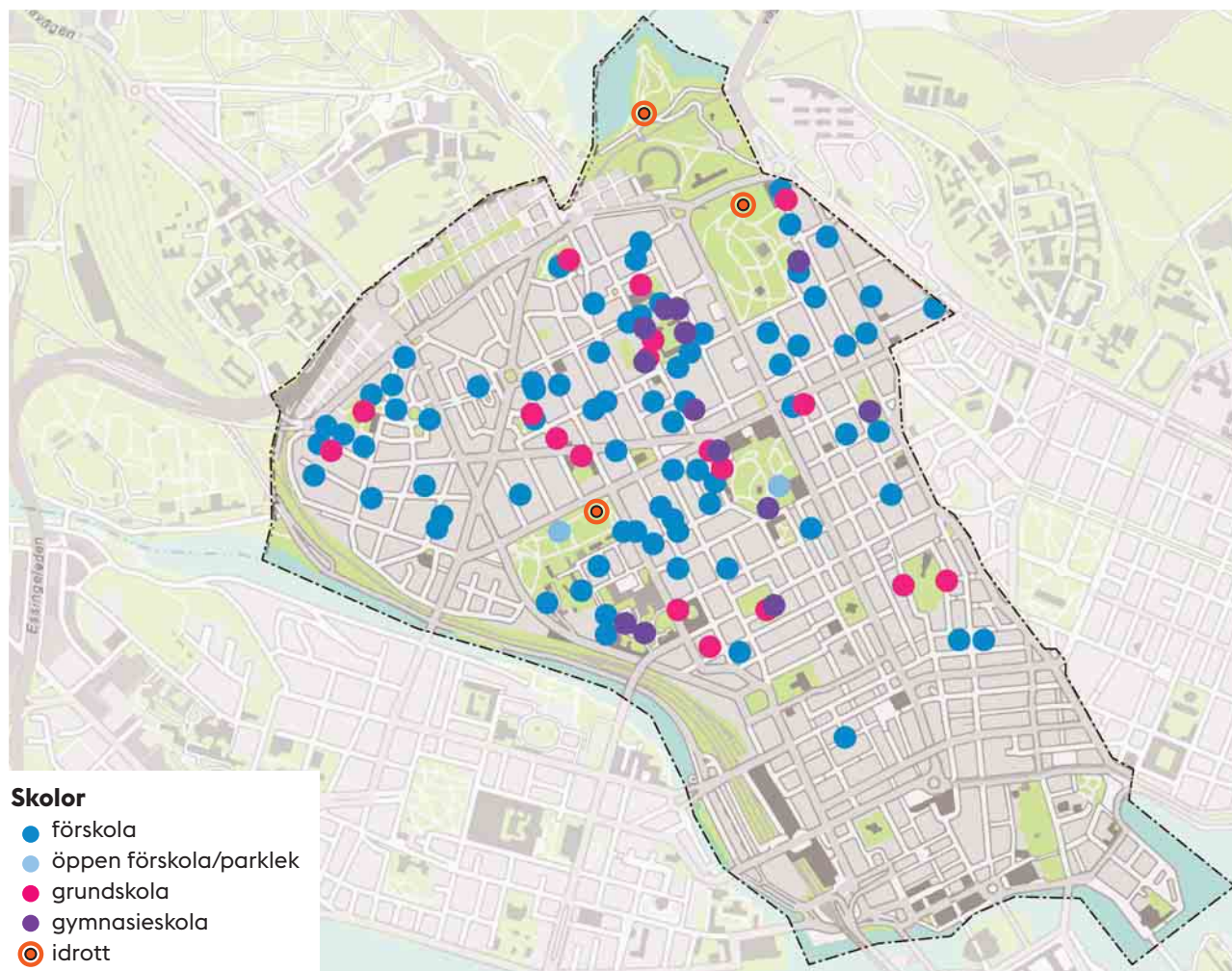

Skolor och förskolor

De flesta parkerna på Norrmalm fungerar som viktiga resurser för intilliggande förskolor och skolor. Inom Norrmalms täta stenstad finns små möjligheter att anlägga nya förskolegårdar där nya förskolor öppnar eller byggs ut. Därför nyttjas många parker både för daglig utomhusvistelse och som utflyktsmål för förskolegrupper och skolbarn. Parker som används flitigt av skolbarn är Hälsingehöjden, Norrbackatäppan, Observatorielunden, Sankt Eriks-parken, Tegnérlunden, Vanadislunden, Spök-parken, Blåkråkan och Vasaparken. Idag finns 79 förskolor och 19 grundskolor inom stadsdelsområdet.

Idrottsytor

Inom Norrmalms stadsdelsområde är tillgången på idrottsytor mycket begränsad. Här finns två bokningsbara bollplaner, i Bellevue samt vid Johannes skola. Den enda större ytan för spontanidrott, som vem som helst kan använda och som ej kan bokas av föreningar, är Vasaparkens sportplan. Obokningsbara planer är viktiga för att främja spontan bollek och spel, och bör prioriteras. Andra mindre ytor för spontanidrott finns i anslutning till skolor och större parker.

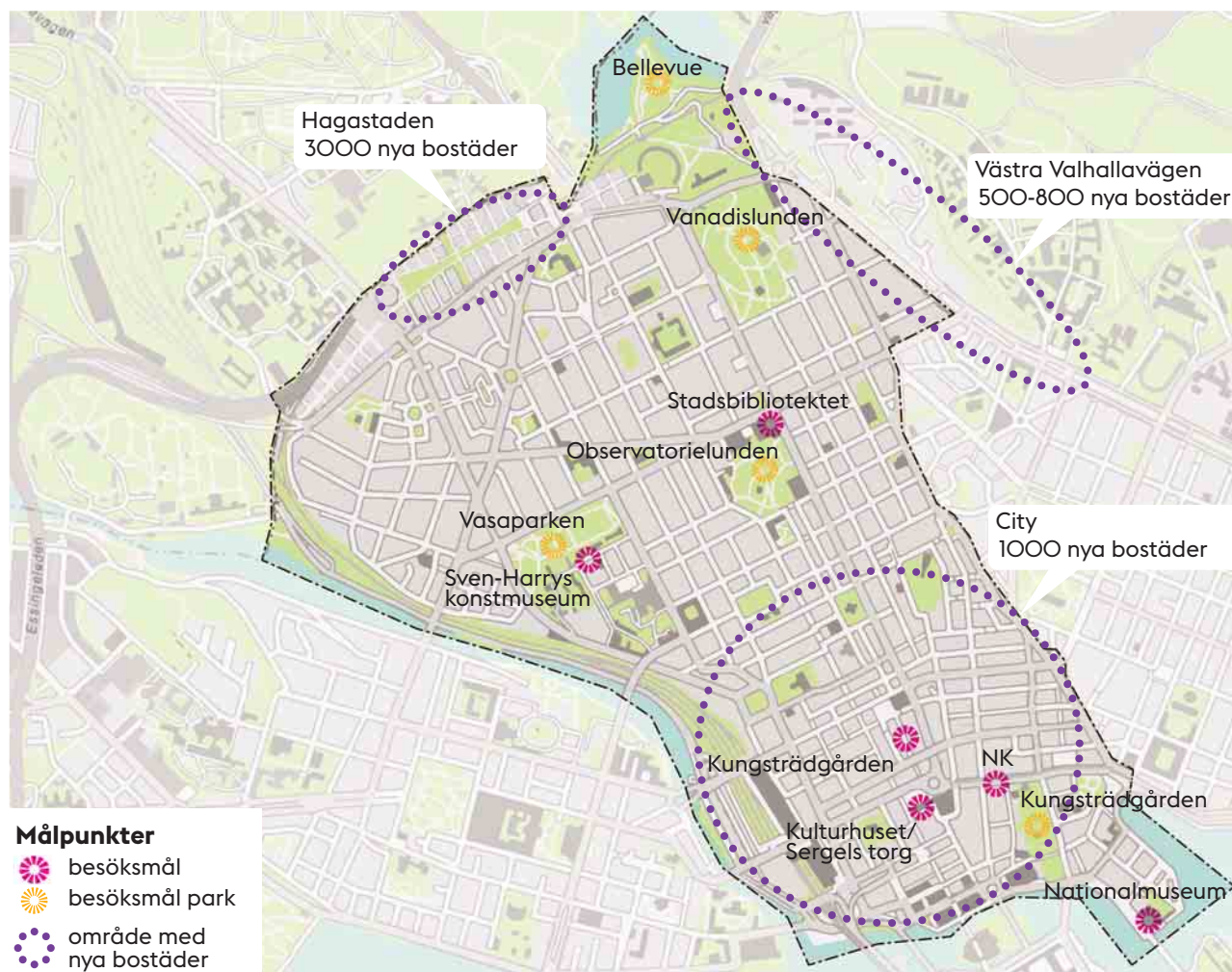

Besöksmål

Till Norrmalm kommer en stor mängd turister och besökare från hela världen, och flera av de centrala parkerna är attraktiva besöksmål. Parker som fungerar som besöksmål för både turister och boende från andra stadsdelsområden är Bellevue, Norra Bantorget, Berzelii park, Observatorielunden, Brunkebergstorg, Centralbadets gård, Klara Mälarstrand, Vasaparken och Kungsträdgården. Genom sitt höga besöksstryck och sin betydelse för hela staden behöver dessa parker också ha en särskilt hög skötselnivå. Detsamma gäller mindre planteringar i centrala lägen.

Det växande Norrmalm

I de norra delarna av Norrmalm håller en ny stadsdel på att byggas. Uppförandet av Hagastaden innebär att omkring 3000 nya lägenheter kommer att byggas inom stadsdelsområdet. Därtill planeras för flera förskolor och grundskolor samt ett centralt parkstråk och idrottspark. Antalet invånare beräknas bli omkring 5 700-7 000 personer. Hagastaden kommer att bli en mycket tät stadsdel med en låg andel parkyta per invånare (4 m²/invånare). Inflyttningen kommer att innebära en ökad nyttjandegrad av de befintliga parkerna inom en stor del av stadsdelsområdet. Den totala andelen park per invånare väntas minska i hela stadsdelsområdet. Förutom Hagastaden förtätas stadsdelsområdet kontinuerligt med enstaka fastigheter, påbyggnader och gårdsförtätningar. Även längs Västra Valhallavägen och i City kommer nya bostäder ge en ökad inflyttning på sikt.

Parker för alla

Mångfald

Stadens parker är öppna för alla, dygnet runt, under hela året. De gröna rummen har därmed en unik roll som demokratisk plats för människor i alla åldrar, från olika stadsdelar med olika social och kulturell bakgrund. Parkerna främjar på så sätt både jämställdheten och bidrar till folkhälsan. För att Norrmalms parker ska kunna fungera som vardagsrum för alla invånare är det viktigt att det finns en mångfald av upplevelser och sociala värden i stadsdelsområdets parker. Parkerna måste erbjuda både rofyllda, lugna platser liksom utmanande lekplatser, skön blomprakt, festplatser och gröna stråk för motion och promenader mm.

Med en ökande befolkning, som också nyttjar stadens offentliga rum som vardagsrum, har efterfrågan på evenemangsparker och robusta platser för aktiviteter ökat allt mer. Möjligheterna till evenemang i Norrmalms parker är dock mycket begränsad. Större evenemang och fester är därför hänvisade tillgator och torg.

På bollplanen möts man för lek och spel, Vasaparken.

Stockholm stads bildbank

Stockholm stads bildbank

Tillgänglighet

Stockholm stad har haft som målsättning att vara världens mest tillgängliga huvudstad år 2010. Trots målsättningen förekommer fortfarande brister avseende tillgänglighet i parker och offentliga miljöer, eftersom det också finns andra faktorer att ta hänsyn till, exempelvis trafiksäkerhet, drift och underhåll, estetik och ekonomi.

Norrmalms stadsdelsområde omfattar några av de äldsta stadsdelarna i Stockholm och här finns ibland begränsade möjligheter att tillgänglighetsanpassa den offentliga miljön på grund av utrymmesmässiga, topografiska och/eller kulturhistoriska skäl. Tillgänglighetsproblem som är svåra att åtgärda är exempelvis branta lutningar längs gångvägar i bergsparkerna, som av sin natur är bergiga och branta.

Andra tillgänglighetsproblem är enklare att åtgärda, till exempel kontrastmarkering och räckeskomplettering i trappor, komplettering med armstöd på befintliga soffor, utplacering av nya tillgängliga soffor, ny belysning eller nya markmaterial, som hållar istället för gatsten.

Enligt lagstiftning från 2003 ska hinder i form av brister i lekplatsers utformning eller utrustning undanröjas, det kan handla om exempelvis kantstöd, markmaterial eller själva lekutrustningen. En inventering av tillgänglighetsproblem på Norrmalms lekplatser har genomförts i samband med framtagandet av parkplanen, se dokumentet Norrmalms lekplatser – Inventering med fokus på tillgänglighet.

Trygghet

Upplevelsen av trygghet är en viktig förutsättning för att stadens invånare ska kunna leva ett allsidigt och jämlikt liv och har även stor betydelse för hur människor i staden nyttjar parker och grönområden. Att kunna se vart man ska och veta att man blir sedd ger en känsla av trygghet. God orienterbarhet och uppsikt över viktiga platser och stråk är därför positivt ur trygghetssynpunkt. På samma sätt bidrar målpunkter och aktiviteter i parker till positiva effekter, då det drar till sig många människor och verksamheter. Även områdets skötsel är avgörande för hur trygg man känner sig. Parker och miljöer som ger ett prydligt och omhändertaget intryck upplevs som tryggare.

Upplevd trygghet varierar ofta över dygnet. Exempelvis kan ett skogsparti, som dagtid är en välbesökt oas, på natten upplevas mörkt och obehagligt. En god belysning i parker och längs frekvent använda stråk är viktigt för den upplevda tryggheten. Parkerna är en av stadens mer variationsrikt belysta miljöer, där stor vikt läggs vid att åstadkomma samspel mellan ljus och skugga och därigenom skapa en bra ljusmiljö, rumslighet och en upplevda av trygghet.

Staden arbetar kontinuerligt tillsammans med medborgare och intresseorganisationer för att öka tryggheten och göra parkerna tillgängliga för alla. För större parker och viktiga stråk finns särskilda belysningsplaner som arbetas fram tillsammans med ljuse experter.

Stockholms stads bildbank

Aktiviteter i parker bidrar till ökad trygghet.

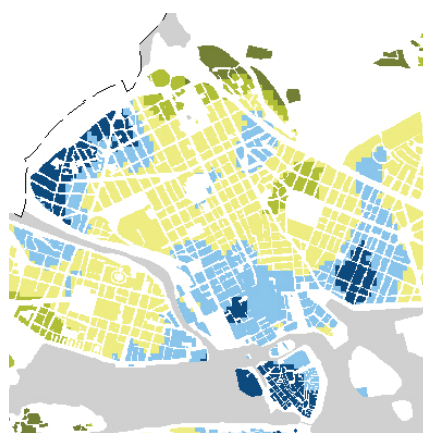
Full tillgänglighet kan vara svårt att åstadkomma överallt, Observatioielunden.

Park- och naturtillgång

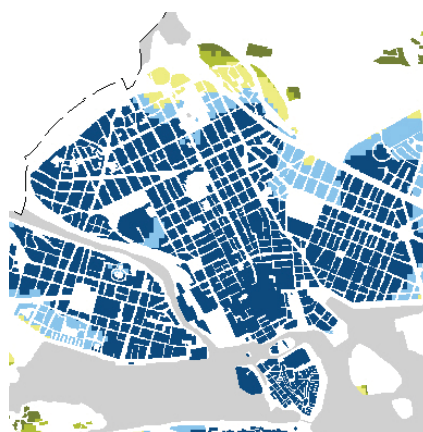
I Stockholm har Norrmalms stadsdelsnämndsområde minst andel park per invånare. I den täta stenstaden är möjligheterna att skapa nya parker mycket begränsade och det är därför viktigt att de parker som redan finns utvecklas på bästa möjliga sätt. Flertalet av de befintliga parkerna är värdetäta, det vill säga att många olika kvaliteter, aktiviteter och typer av rekreation är möjliga att ta del av i samma park. Som en följd av detta är också besöksstrycket stort och den begränsade parktillgången gör att parkerna slits hårt. Det här innebär bland annat att parkerna behöver rustas upp oftare och att skötselinsatserna blir stora.

Kontakten med park- och naturområden utanför stadsdelsområdets gränser är mycket viktiga för att kunna tillfredsställa invånarnas behov och väga upp brister. Kartorna på följande sidor redovisar tillgången på park och natur inom Norrmalms stadsdelsområde. Kartutsnittet är hämtade från rapporten *Rekreation inom Stockholm Stad*, Spacescape 2015-01-13. Kartan grönyta per person visar att grönytetillgången beräknat på varje invånare inom Norrmalm ligger under 5 m² per person. I sammanhanget bör tilläggas att utbyggnaden av Hagastaden och andra förtätningsprojekt kommer att medföra en ökad befolkningsmängd som därmed väntas minska grönytetillgången ytterligare till omkring 4 m² per person.

KARTA: ANDEL PARKYTA
Andel parkyta inom 500 m radie

- 30- %
- 20-30 %
- 10-20 %
- 5-10 %
- 0-5 %

KARTA: PARKYTA PER PERSON
Parkyta per person inom 500 m radie

- 50- kvm
- 30-50 kvm
- 10-30 kvm
- 5-10 kvm
- 0-5 kvm

Bild från Stockholms stad bildbank

FAKTA **Parkmark m²/invånare**

Norrmalm 5 m²

Södermalm 10 m²

Kungsholmen 10 m²

Siffror enligt Stockholms stad.

Närhet till upplevelsevärden

Parker och offentliga rum innehåller olika upplevelsevärden och kvaliteter, som fyller olika behov. Det finns behov av mötesplatser och aktivitetsytor, men också behov av ro och avkoppling. Stockholms stad har undersökt vilka kvaliteter som stockholmarna värderar mest i det offentliga rummet och tagit fram riktlinjer för avstånd från bostaden till olika typer av upplevelsevärden (*Sociotophandboken 2003:2*). Vissa behövs nära medan andra kan finnas på något större avstånd. Forskning pekar på att ett avstånd på 300 meter kan sägas utgöra en gräns för vardagsrekreation. Längre avstånd har visat på kraftigt minskad användning. För barn och äldre ligger siffran något lägre; ca 200 meter utan att korsa trafikerade gator, vilket innebär cirka 6-7 minuters promenad.

Kartorna visar närheten till upplevelsevärden inom Norrmalms stadsdelsområde, där blå områden är bristområden för respektive värde. Viktigt att tillägga är att analyserna endast pekar ut bristområden avseende avståndet till ett visst värde. Antalet människor som kan antas nyttja varje plats bedöms inte. För fullständig redovisning av alla upplevelsevärden i Norrmalms parker, se tabell på sida 121 i Parkplan Norrmalm Del 2.

Kriterier för god park- och naturtillgång

Inom 200 meter

grön oas
lek (naturelek/lekplats)
promenader
område med god ljudkvalitet <50 dB

Inom 500 meter

blomprakt
bollspel/bollek
skridskoåkning
parklek
picknick
pulkaåkning

Inom 1000 meter

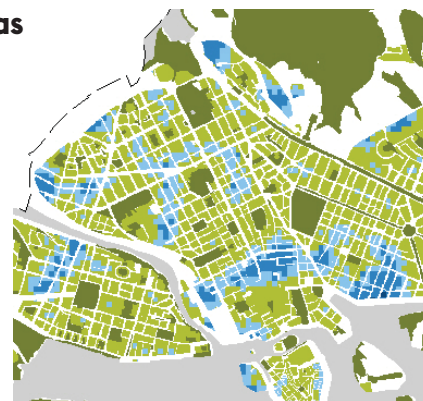
utomhusbad
odling
löpträning skogskänsla
vattenkontakt
vild natur
utsikt
djurhållning

Övriga kvaliteter

ridning
djurhållning
båtliv
evenemang torghandel
uteservering
folkliv

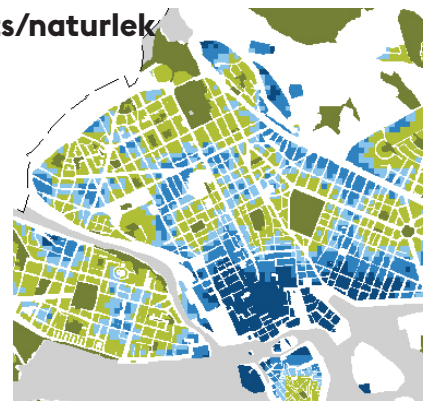
Stockholms parkriktlinjer enligt
Den gröna promenadstaden 2013.

grön oas

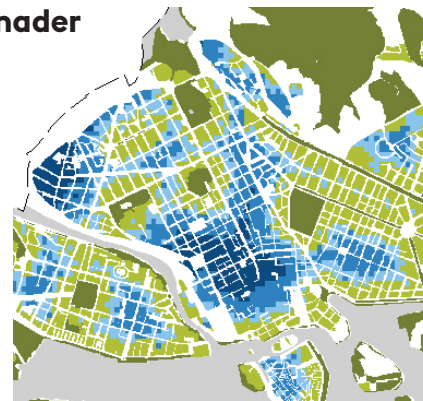
Grön oas
0-200 m
200-300 m
300-500 m
500- m
Centralbadets gård

lekplats/naturelek

Lekplats
0-200 m
200-300 m
300-500 m
500- m
Vasaparken

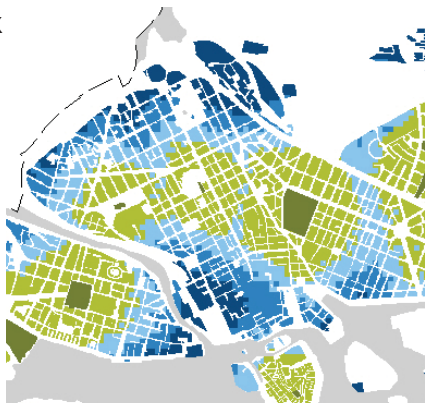
promenader

Promenader
0-200 m
200-300 m
300-500 m
500- m
Observatorielunden

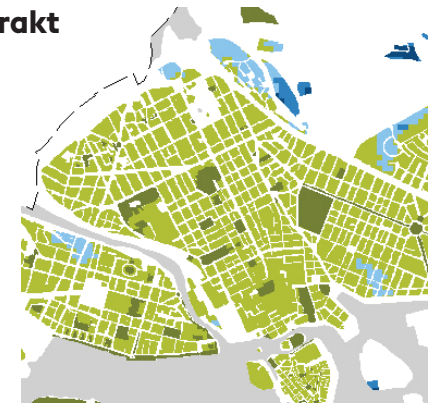
parklek

Observatorielunden

blomprakt

Berzelii park

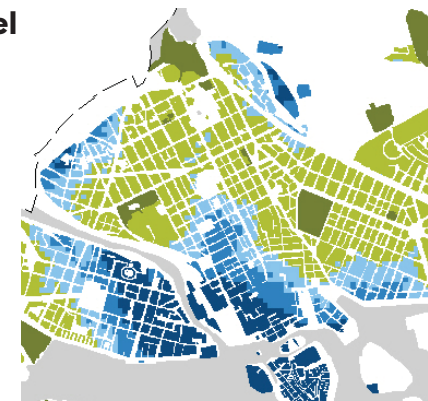
picknick solbad

Bellevue

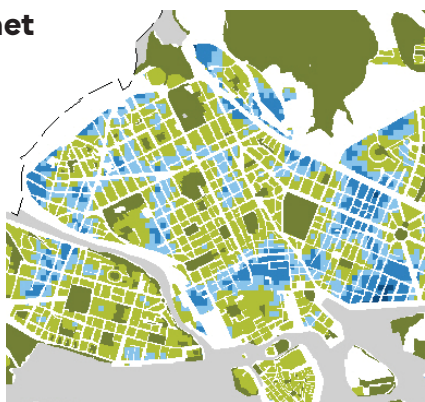
bollspel

Vasaparken

rofylldhet

Bellevue

Analys av närhet till upplevelsevärden på Norrmalm

grön oas – övervägande tillfredsställande med vissa bristområden
lekplats/naturlek – till viss del tillfredsställande i norra delarna
picknick/solbad
rofylldhet – övervägande tillfredsställande med vissa bristområden
blomprakt
bollspel – till viss del tillfredsställande i norra delarna

lek/naturlek – stora brister i city
promenader – stora brister i city och västra delarna
parklek – stora brister i city och norra delarna
bollspel – stora brister i city och västra delarna

3 Norrmalms ekologiska infrastruktur

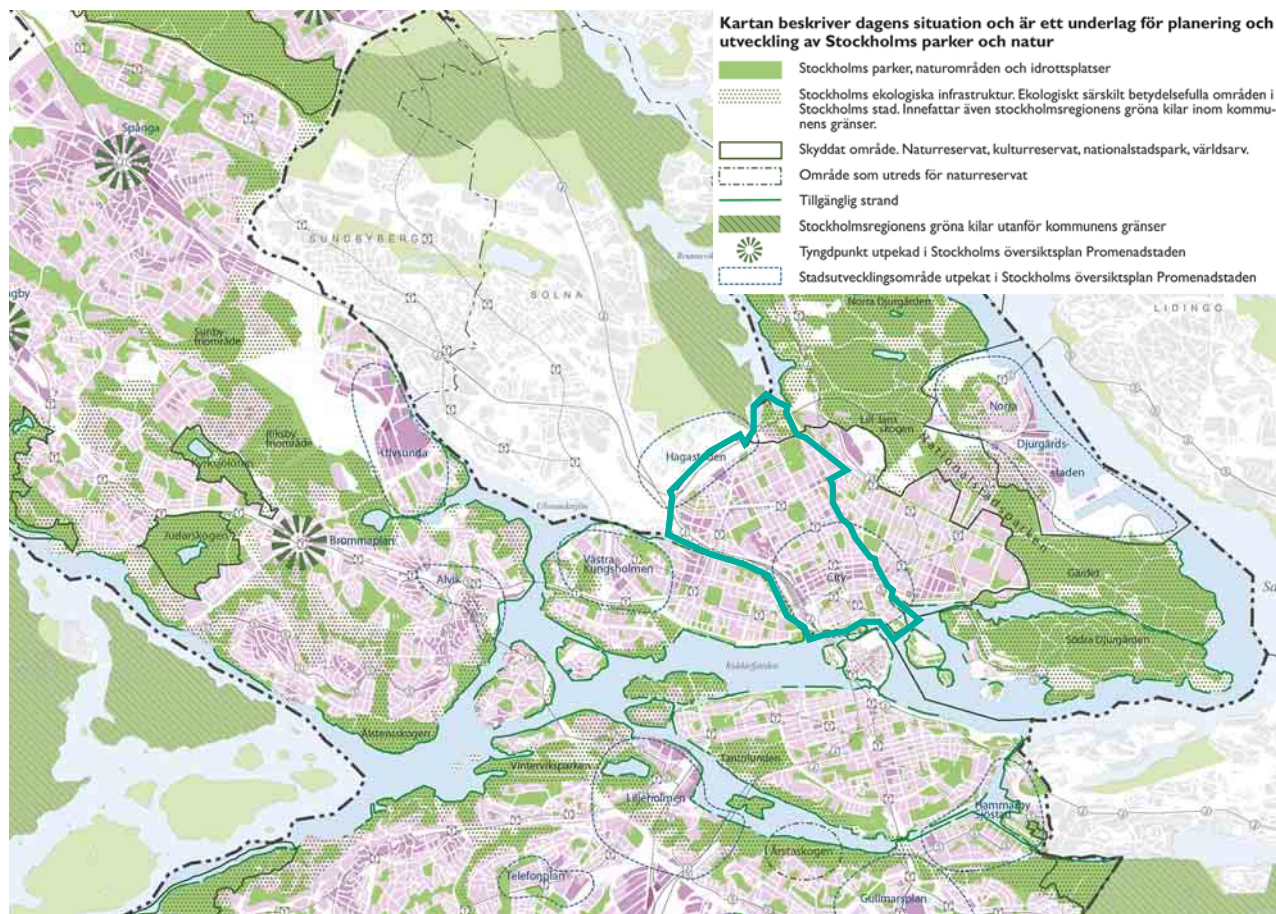
Norrmalms ekologiska infrastruktur består av parker, kyrkogårdar, bostadsgårdar och sammanbindande gröna stråk. Alla gröna platser ingår i strukturen och bidrar på olika sätt med livsviktiga tjänster och nyttor i staden.

Gröna samband

Norrmalms ekologiska infrastruktur binds ihop med regionens större omgivande gröna infrastruktur via Bellevue och Brunnsviken norrut mot Järvakilen och Bogesundskilen. Mot öster binds Bellevue ihop med Djurgården och Nationalstadsparken. De inre tätbebyggda delarna av Norrmalm har svaga kopplingar till de omgivande gröna sambanden.

Bellevues skogsområden är värdefulla för Norrmalm.

Karta från Den gröna promenadstaden som bland annat visar Stockholms ekologiska infrastruktur (grönprickad). På Norrmalm är det endast Bellevue som har betydelse för den regionala strukturen.

Även om det endast är Bellevue som har betydelse för den regionala grönstrukturen så har hela Norrmalms ekologiska infrastruktur stor betydelse för det lokala växt- och djurlivet samt för invånarnas välbefinnande.

Norrmalms ekologiska infrastruktur innefattar alla gröna områden och all obebyggd mark. Stadsdelsområdets parker, kyrkogårdar, gröna innergårdar och gatumiljöns trädplanteringar binds samman i ett nätverk och bildar en helhet av grönska, oavsett storlek, funktion och innehåll. För en väl fungerande grönstruktur är det viktigt att det finns gröna samband mellan gröna områden såsom parker, trädgårdar, naturmark och olika gröna stråk.

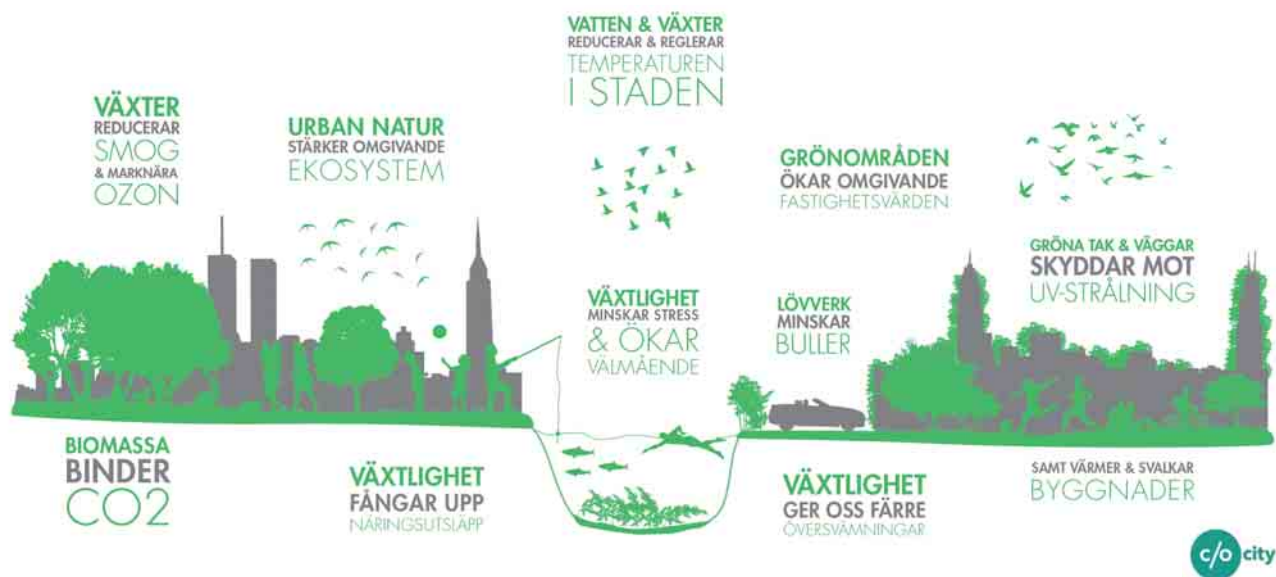
Grönstrukturen på Norrmalm består främst av några större parker insprängda i den täta bebyggelsen. Där emellan förekommer trädplanterade gator, mindre parker och små gröna platser. Alla grönskande innergårdar är också av stor betydelse för den lokala grönstrukturen. För att förbättra de gröna samband som finns behöver de gröna stråken förstärkas, så att isolerade parker får bättre kontakt med andra gröna ytor. Där samband saknas kan exempelvis gator trädplanteras, eller hårdgjorda platser göras gröna. Ett så finmaskigt grönt nät som möjligt är eftersträvänsvärt och mycket värdefullt för att staden ska bli långsiktigt hållbar.

Den gröna strukturen inom Norrmalms stadsdelsområde utgörs främst av parker, med mer eller mindre gröna länkar emellan. På kartan syns dock inte alla gröna innergårdar som också är av stor betydelse.

Urbana ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster är tjänster som olika typer av ekosystem och dess organismer tillhandahåller människan. Norrmalms olika ekosystem, från Bellevues gamla ädellövskog till klippta gräsmattor i Vasaparken eller blomsterplanteringarna i Berzelii park, bidrar med ekosystemtjänster till staden. Grönskan fångar upp och renar dagvatten, förbättrar stadsluften, stödjer pollinering av fruktträd och bärbuskar och dämpar kraftiga temperaturhöjningar. För att Norrmalm ska få en tålig grönstruktur som kan utföra en mångfald av ekosystemtjänster är det viktigt att utveckla variationen av park- och naturtyper. En robust och kontinuerlig grönstruktur med stor artrikedom tål förändringar och störningar bättre, har större anpassningsförmåga och är intressantare för stadens invånare.

Illustrationen visar hur stadens grönska ger samhällsvinster.

Växt- och djurliv

För att stadens ekosystemtjänster ska fungera krävs en rik biologisk mångfald. Biologisk mångfald innebär att varje art, genetisk variation eller naturtyp har ett egenvärde i sig själv. Variationen av växt- och djurarter har betydelse för den biologiska mångfalden inom stadsdelsområdet Norrmalm.

Biotoper och habitat

Av Stockholms stads biotopkarta framgår att Norrmalm har relativt få och ensartade biotoper. En biotop är en slags naturtyp där vissa växt- och djurarsamhällen hör hemma. Gräsmarker med gles ädellövskog finns i Observatorielunden, Vanadislunden och Vasaparken. I Bellevue återfinns områden med skog, och här finns också en större variation av biotoper med bland annat tätare ädellövskog,

hällmarker och torra gräsmarker. Inom Norrmalm finns nästan ingen naturmark och i stort sett ingen barrskog. För den biologiska mångfalden är dock alla gröna ytor av värde, även de som är mycket små och de som ligger på kvartersmark.

Stockholms stad fokuserar på tre olika artgrupper som indikatorer på en hög biologisk mångfald; dessa är eklevande insekter, barrskogsfåglar och groddjur. Bellevue utgör yttre spridningszoner för samtliga av dessa artgrupper. Den ädellövskog som finns i de större parkerna Observatorielunden, Vanadislunden och Vasaparken, utgör små men viktiga hemvister för eklevande insekter. Riktigt gamla och ihåliga träd, särskilt ekar, är värdefulla eftersom de kan utgöra livsmiljö för en mängd olika insekter. I Bellevue och Vanadislunden finns ett par värdefulla jätteekar.

FAKTA Djurliv på Norrmalm

Norrmalm består till stora delar av sten-stad, men här finns ändå ett visst djurliv. Hare är vanligt förekommande och kanin har under senare år blivit allt vanligare. Igelkott har iakttagits i Röda Bergen och längs Klarstrandsleden. Fågellivet är betydande tack vare att flera arter har anpassat sig till ett urbant liv. Gråsparv, koltrast, stadsduva och tornseglare kan ses då och då. Vintertid är fåglarna på Strömmen en välkänd syn. Här övervintrar änder, vigg, sothöna, storskrak, måsfåglar, svan med flera. Även bäver förekommer.

Park- och gatuträd

Träden utgör en viktig del av stadens grönstruktur. Träden utgör livsmiljöer för många växter och djur, de renar luften och reglerar temperaturen i staden under varma perioder. Skugga och transpiration från trädens löv bidrar till ett behagligare klimat i den täta stenstaden. Träden är även viktiga identitetsskapare och bidrar till många positiva effekter för människors välbefinnande och hälsa.

Bra markförhållanden är en förutsättning för att träd ska må bra och utveckla stora kronvolymer. Trädgröpar behöver byggas och anpassas efter art och placering. Det är av största betydelse att de träd som planteras ges rätt förutsättningar – hellre ett par välmående träd än flera i dåligt skick.

I Norrmalms parker finns många gamla och värdefulla träd. Många är planterade vid förra sekelskiftet och ger en stark karaktär till flera av stadsdelsområdets populäraste parker. För att hålla en kontinuitet i trädbeståndet finns behov av en förnyingsprocess, där gamla träd också behöver ge plats för nya. Förnyelsen bör föregås av en professionellt utförd trädinventering, som kan ligga till grund för upprättande av trädvårdsplaner.

Gatuträden är de träd som får utstå störst påfrestningar i en stad. Trädens situation i gaturummet blir allt

svårare på grund av stressfaktorer som minskade livsrum både ovan och under mark. Inventeringar som genomförts visar att många träd inte mår så bra och har liten tillväxt. I staden pågår en fortlöpande renovering av växtbäddar för att ge träden bättre tillgång till luft och vatten. I gatumuljöer byggs så kallade skelettjordar som ger trädens rötter utrymme att växa under mark. Trädens rötter garanteras därigenom tillgång på syre, och de kan få ut den koldioxid som de producerar. Genom brunnar leds dagvatten in till träden och används för bevattning.

Ett förändrat klimat innebär också nya hot mot stadens träd. Ett varmare och torrare klimat med större variationer i nederbörd och på sikt förhöjd vattennivå, kan störa den ekologiska balansen och ge sjukdomar och parasiter. Under senare år har exempelvis almsjukan orsakat att en stor del av stadens almbestånd dött och tagits bort. Almsjuka är en svampsjukdom som angriper almar och som hindrar trädet från att ta upp vatten vilket leder till att trädet vissnar och dör. För att undvika att stadens träd drabbas hårt av liknande sjukdomar i framtiden är det viktigt med ett diversifierat trädbestånd både beträffande art och ålder på träden. Idag består innerstadens gatuträd till stor del av lindar, där många planterades runt förra sekelskiftet. Vid nyplantering och planering är det mycket viktigt att tänka på att plantera olika sorters träd.

FAKTA Almsjuka

- Almsjuka är en svampsjukdom som angriper almar och som i första hand sprids av almsplintborren, i andra hand via rotkontakt mellan sjuka och friska träd.
- Sjukdomen orsakas av en parasitsvamp som hindrar trädet från att ta upp vatten vilket leder till att trädet vissnar och dör.
- När en alm har smittats så är händelseförloppet förhållandevis snabbt och trädet dör inom en växtsäsong.
- Varje sommar inventeras alla almar på Stockholm stads mark. Drabbade träd fälls och destrueras så att spridningen av almsjukan begränsas.
- Almar som fälls i park- eller gatumuljö byts ut mot nya träd av annan släkt och art.

FAKTA Trädpolicy för Stockholms stad

- Trädpolicyen gäller för alla träd som förvaltas av staden.
- Stympning, toppkapning eller alltför hård beskärning får inte förekomma.
- Träden ska beskäras på ett sätt som överensstämmer med artens naturliga växtsätt. Ibland förekommer s k formbeskärning, men då har träden formats redan från det de var unga.
- Träd på stadens mark får aldrig fällas eller beskäras utan tillstånd från staden. Olovlig överkan polisanmäls.
- När kommunen fäller träd bör detta aviseras på platsen innan så sker, om det inte handlar om en akut fällning där det finns risk att trädet kommer att falla. Säkerheten ska alltid gå först.
- Vid markarbeten är det av största vikt att träden skyddas väl.

Luft och vatten

Stadens hantering av luft, buller och vatten påverkar den gröna infrastrukturen och vilka kvaliteter den kan erbjuda. I dag finns det miljökvalitetsnormer för bland annat utomhusluft och omgivningsbuller. Även hanteringen av dagvatten är en aspekt som påverkar stadens ekologiska infrastruktur.

Luftkvalitet

Inom Norrmalms stadsdelsområde finns många platser med en luftkvalitet som varken lever upp till de svenska miljökvalitetsnormerna eller EU:s gränsvärden. Den största anledningen är utsläpp från vägtrafiken. Höga halter av bland annat kvävedioxid och partiklar finns i närheten av infartsleder, som Norra länken, och längs innerstadsgator, som Sveavägen och Regeringsgatan.

Utsläppen kan ge ökade besvär hos personer med astma och andra luftvägssjukdomar. Trafikavgaser kan också påverka hjärt- och kärlsystemet och har betydelse för uppkomst av lungcancer. Barn är särskilt känsliga.

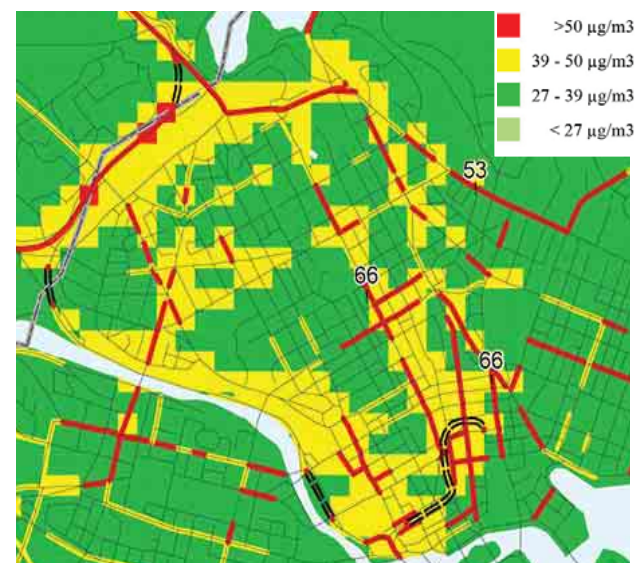
Träd och annan vegetation har en förmåga att minska mängden luftföroreningar och bidra till en förbättrad luftkvalitet. Partiklar kan fastna på vegetationsytor och därmed lämna luftrummet medan kvävgaser tas upp av växter. Parker och grönska är därför särskilt viktigt i anslutning till högtrafikerade vägar och platser där många människor rör sig.

Buller

Inom Norrmalms stadsdelsområde finns många gator med höga bullernivåer. Flera av de stora parkerna ligger i anslutning till hårt trafikerade vägar. Vasaparken angränsar mot Odengatan, Vanadislunden mot Sveavägen och Cederdalsgatan. Observatorielunden gränsar mot Sveavägen och Odengatan. Detta är gator som alstrar bullernivåer över miljökvalitetsnormerna. Även Tegnér lunden och Norra Bantorget har mycket höga bullernivåer.

Buller är ett stort problem och ger bland annat stora samhällsekonomiska kostnader. Studier visar att trafikbuller orsakar förändringar i de fysiologiska systemen (till exempel förhöjt blodtryck), olika kognitiva brister (till exempel försämrad uppmärksamhet, problem med minne och koncentration), sömnstörningar, ändringar av socialt beteende, psykosociala stressrelaterade symtom, känslomässiga problem och motiverings svårigheter.

Vegetation kan användas som verktyg för att reducera buller. Forskning visar att en grön fasad kan reducera upp till 3 dB(A), ett grönt tak upp till 8 dB(A) och en låg grön barriär upp till 10 dB(A) (*C/O city 2014, s 30*). Dessutom genererar natur och naturliga miljöer ljud som vi upplever som positiva, och som reducerar negativ upplevelse av buller.

Partiklar PM10 år 2005. Stockholms stad.

Bullernivåer Norrmalm, dBA ekvivalent ljudnivå per dygn för väg spår, flyg och industri. Stockholms stad.

Dagvatten

Inom Norrmalms tätbebyggda delar med stor andel hårdgjorda ytor är dagvattenavrinningen stor. Naturlig mark har förmåga att infiltrera regnvattnet, men i staden måste fördröjning av dagvatten ske på något annat sätt för att förhindra översvämningar, erosion och att orenat dagvatten kommer ut i sjöar och vattendrag.

Med en ökad och alltmer intensiv nederbörd kommer kraven på utjämning och fördröjning av vattenflöden vid kraftiga regn att öka. Omhändertagandet av dagvatten kommer att behöva utvecklas från att i första hand använda konventionella lösningar med brunnar, dagvattenledningar, stenkistor och konstgjorda magasin – till lösningar som kommer växter och ekosystem till del. Dagvatten från tak, gårdar och lokalgator kan tas omhand i naturliga system, med gröna tak, tillfälliga översvämningssytor i lågpunkter och fördröjning i mark och växtlighet. Vid extrema situationer som hundraårsregn och kraftiga skyfall måste dock alla tillgängliga system samverka.

Bleholmsterrassen.

Mål och strategier för utveckling av Norrmalms parker och gröna gaturum

1 Norrmalms gröna karaktär

Norrmalms karaktärsdrag och gröna kulturvärden ska förvaltas. Åtgärder som vidtas ska syfta till att värna och utveckla de kvaliteter och värdefulla kulturmiljöer som finns i stadsdelsområdet.

Ta till vara de gröna karaktärsdragen

Norrmalms parker ska ha ett angeläget innehåll och en utformning som bygger på identitet och karaktär och svarar mot samtidens behov. Att ta till vara det som utmärker Norrmalms stadsbild och värna Stockholms rika parktradition är en given utgångspunkt.

I samband med förnyelser av parker ska en kulturhistorisk bedömning alltid göras. Hänsyn ska tas till historia, estetik och användning då växter och andra byggnadsmaterial väljs.

Vid etablering av verksamheter i direkt anslutning till parkerna ska en analys av möjlig påverkan på parkmiljön, utblickar, kontakten med omgivningarna och dylikt alltid göras.

Inom eller i anslutning till parker som utgör värdekärnor inom riksintresset Stockholms innerstad är det särskilt viktigt att noga överväga de val och eventuella tillägg som görs vid parkförnyelser eller vid byggnation och etablering av nya verksamheter.

I Norrmalms bergsparker ska utsiktsplatser och utblickar värnas och stärkas. Topografin ska understrykas och de karakteristiska vegetationsklädda bergsbranterna ska bibehållas och utvecklas.

Anvisningar för skötsel och vård av parkernas kulturhistoriska värden ska utvecklas.

Skyltning och information om parkernas historia ska förbättras och förnyas i samband med upprustningar.

Utveckla gröna stråk och skapa nya gröna mötesplatser

Sambanden mellan Norrmalms parker ska stärkas genom att förbättra kopplingarna, minska barriärer och göra nätet av trädplanterade gator mer finmaskigt.

Det ska vara lätt och lockande att gå eller cykla mellan Norrmalms mötesplatser. Strategiskt viktiga stråk ska utvecklas och göras grönare för att öka trivseln och stärka upplevelsen av grönska.

Parkytor som idag har ett lågt besöksstryck ska identifieras och utvecklas.

Norrmalm är tättbebyggt. Det är därför viktigt att verka för att nya parker skapas, till exempel i samband med exploateringsprojekt.

Mindre platsbildningar, fickparker eller andra små gröna träffpunkter bör identifieras och utvecklas längs med Norrmalms gröna stråk och gaturum.

Utveckla mötet med vattnet

Norrmalms vattenfront har bristande länkar som kan åtgärdas genom förbättrad tillgänglighet och höjd attraktivitet. Obrutna och tillgängliga promenader längs Norrmalms stränder och kajer är angeläget att utveckla.

Norrmalms kajområden mot söder är stadens officiella ansikte mot omvärlden och stora turistströmmar passerar ständigt. Attraktivitet och tillgänglighet ska värnas.

Utblickar mot vatten ska tillvaratas. Stadsbild och de öppna vattenrummen ska alltid råda över andra intressen.

2 Norrmalms gröna vardagsrum

Norrmalms parker ska bidra till ett rikt och hälsosamt stadsliv och möta den växande befolkningens behov. Tillgången till gröna möteplatser ska vara god och parkerna ska utformas och skötas så att de kan tåla ett ökat besöksstryck.

Utveckla parker med höga upplevelsevärden och plats för alla

Norrmalms parker ska utgöra betydelsefulla mötesplatser för olika slags aktiviteter och rekreation. I parkerna ska årtidsväxlingar kunna följas och naturens ljud och dofter förnimmas.

Funktioner och värden ska värnas och utvecklas. Då andelen parkyta per invånare är lägst i Stockholm är det viktigt att de parker som finns är värdetäta och anpassade för många olika typer av besökare.

Trygghet, tillgänglighet och jämställdhet ska vara givna utgångspunkter i utvecklingen av parkerna.

Innehållet i parkerna ska anpassas efter dess karaktär. Alla slags aktiviteter kan inte finnas överallt och upplevelsevärden ska renodas i utpekade parker.

Tillfälliga evenemang kan berika det offentliga rummet. Norrmalms parker ska ge utrymme för mindre arrangemang men större tillställningar bör hänvisas till gatu- och togmiljöer. Kommersiella budskap får inte förekomma i parkerna.

Värden som det råder brist på inom stadsdelsområdet ska utvecklas där så är möjligt. I City råder särskild brist på lekmiljöer samt grönska. I hela stadsdelsområdet finns ont om plats för spontant idrottande och andra mer utrymmeskrävande aktiviteter.

Flera skolor och förskolor på Norrmalm har inte någon egen gård. Eftersom tillgången på parkmark redan är mycket begränsad är det viktigt att verka för att nya skolor och förskolor förses med egna gårdar.

Parkerna ska främja folkhälsan och platser för fysisk aktivitet ska utvecklas.

Parkerna ska i högre utsträckning kunna användas året runt. Möjligheterna till vinteraktiviteter ska utvecklas och förbättras. Solbelysta och vindskyddade platser ska tas till vara.

Skapa hållbara och tåliga parker

Många av Norrmalms parker är redan idag intensivt använda med många parkbesökare. Parkerna ska skötas och utvecklas så att de blir långsiktigt hållbara. Detta är en stor utmaning när staden förtätas och parktillgången inte växer i motsvarande grad.

God kvalitet och en kostnadseffektiv parkskötsel skapas redan i planeringsskedet. Genom ökat samarbete och kunskapsutbyte mellan verksamma i alla led, från planerare till parkarbetare, ska en effektiv parkdrift med god kvalitet skapas.

Genom parkteknisk utveckling avseende material och markuppgbyggnad ska mer slitagetåliga parker skapas vid upprustning och nyanläggning.

Investering i konstbevattningsanläggningar för planteringar och gräsytor ska utvecklas för att kunna garantera en god skötselkvalité och högre slitstyrka.

Skötselplaner för hållbara gräsytor ska vidare-utvecklas.

Upphandling av parkdrift ska förenklas och effektiviseras genom enhetlig skötselstandard och gemensamma upphandlingar.

Metoder för kontroll och uppföljning av parkskötseln ska vidareutvecklas.

Analyser av kostnader för skötsel av park och natur ska regelbundet tas fram för att utgöra underlag för stadens budgetarbete för parkdrift.

Förutsättningarna för parkdrift förändras i takt med att Norrmalm växer. Därför bör den totala budgetramen och fördelningsnyckeln för parkdrift regelbundet ses över och uppdateras.

Ta vara på allmänhetens engagemang

Kunskapen om livet i staden, om hur parker och grönområden fungerar, finns till stor del hos dem som bor nära eller använder platserna ofta. Att hämta in kunskap, erfarenhet och idéer från närboende och parkbesökare ska fortsatt vara en viktig och naturlig del av arbetet med parkskötsel och parkupprustningar.

När nya parkprojekt startar ska metoder för medborgarmedverkan och återkoppling analyseras. Metoder ska anpassas efter projektets och brukargruppernas förutsättningar.

Upprustningar och andra parksatsningar ska planeras så att omprioriteringar kan göras utifrån inkomna synpunkter och förslag.

Medborgarförslag, stadens synpunktshanterings-system, telefon och e-post ska fortsatt vara viktiga kanaler för att lämna idéer och synpunkter samt göra felanmälningar.

Dialogmetoder ska utvecklas för att särskilt passa barn och unga. Barns idéer och perspektiv ska fångas upp vid både planering och förvaltning.

Skolor, förskolor, fritidsgårdar och ungdomsråd ska användas som resurser och ingångar till samtal om parkutveckling med barn och unga.

Bättre förutsättningar för urban odling bidrar till ökad trivsel, gemenskap och kreativitet samt bättre förståelse för kretslopp och ekologiska processer. Avtal för stadsodling ska skrivas med intresserade föreningar eller nätverk.

Avtal kring skötsel och underhåll av en bit parkmark ska vidareutvecklas och skrivas med intresserade föreningar eller nätverk.

Idéer från allmänheten om tillfälliga evenemang och andra initiativ som kan berika parkerna ska uppmuntras.

Parkvårdskap, som tar till vara engagemang, ökar den upplevda tryggheten och förståelsen för parkernas skötsel och underhåll, ska utredas och prövas.

Verka för samutnyttjande och ett stärkt samarbete

Den låga andelen parkmark på Norrmalm ställer höga krav på samarbete med olika förvaltningar i staden för att om möjligt hitta andra ytor att utveckla för allmänhetens nyttjande.

En stor andel av Norrmalms gröna miljöer är gatumark. Samarbetet kring utvecklingen av dessa platser är av största vikt och ska fortsätta att utvecklas.

Skol- och förskolegårdar utgör ett komplement till de allmänna lekplatserna. De är viktiga resurser och bör kunna nyttjas av allmänheten när verksamheten är stängd.

Bostadsgårdar utgör ett komplement till de allmänna parkerna. Grönskade gårdar är ofta den mest tillgängliga gröna miljön för barn och unga och viktiga ur ett ekologiskt perspektiv. Vid tillbyggnad och ombyggnad där bostadsgårdar minskar bör en konsekvensanalys göras kring hur det kan komma att påverka kringliggande parkmiljöer.

Vid exploatering eller tillbyggnad som ger fler boende i stadsdelsområdet ska möjligheten att investera i kringliggande parker prövas, så att dessa miljöer klarar ett ökat besöksstryck.

Om parkmark tas i anspråk för annat ändamål ska förlorade gröna kvalitéer och värden kompenseras i närområdet.

I samband med att offentliga fastigheter utvecklas bör allmänhetens möjlighet till nyttjande av gårdar eller passage genom fastigheten utredas.

3 Norrmalms ekologiska infrastruktur

På Norrmalm ska ett rikt växt- och djurliv värnas. En hållbar grönstruktur ska vidareutvecklas för att bidra till stadens klimatanpassning och en mångfald av ekosystemtjänster.

Nyttja parkernas grönska och vatten för klimatanpassning

Genom att stärka den ekologiska infrastrukturen ska stadsdelsområdet anpassas bättre för nya klimatförutsättningar.

Investering i dagvattensystem i parkerna ska utvecklas för att kunna hantera en ökad nederbörd och en ökad andel kraftiga skyfall.

Användningen av dagvatten som bevattning av stadsträd och planteringar ska utvecklas.

Stormfällningar av enstaka träd kommer att bli vanligare, som en följd av ökande vindar. Nedtagning av träd i dålig kondition, trädvårdsinsatser och nyplantering av träd är av största vikt för att säkerställa återväxt och succession. Trädvårdsplaner ska tas fram.

Med ett förändrat klimat ökar andelen växtsjukdomar. En större variation av träd, buskar och blommor ska planteras för att skapa bättre tåligghet mot kommande förändringar och nya sjukdomar.

Stadsodling främjar den biologiska mångfalden, genom ökad blomning och pollinering. Möjligheten till urban odling i stadsdelsområdet ska förbättras.

Utveckla parkskötseln för en ökad biologisk mångfald

Ett förändrat klimat ställer andra och nya krav på både skötsel och investeringar. Parker som är särskilt värdefulla att utveckla för en ökad artrikedom och en ekologisk skötsel ska identifieras och långsiktiga skötselplaner ska tas fram.

Skötseln av parkerna ska utföras enligt Stockholms stads antagna miljökrav.

Skötselns betydelse för den lokala biologiska mångfalden kan synliggöras. Genom utökad information i parkerna och på webben skapas förståelse för olika typer av skötselinsatser och vad de innebär.

Det prydliga innebär ofta hög skötselnivå och liten artvariation. Genom att våga ovårdat och tillåta vissa vildare områden eller platser kan den lokala biologiska mångfalden stärkas.

Stärkta gröna samband och mer samarbete

Alla gröna ytor i stadsdelsområdet har betydelse för den ekologiska infrastrukturen. Kyrkogårdar, bostadsgårdar och förgårdsmark är en del av de gröna sambanden på samma sätt som stadsdelsområdets parker. Genom samarbete mellan olika aktörer och mellan stadens förvaltningar skapas möjlighet att utveckla gemensamma strategier för biologisk mångfald, klimatanpassning och samutnyttjande.

Nya bostadsområden och byggnader kan också bidra med grönska till stadsdelsområdet. Andelen gröna ytor bör ökas på olika sätt, exempelvis genom gröna tak eller tillskapande av grönska på hårdgjorda platser.

Gröna stråk och samband är viktiga för den ekologiska infrastrukturen. Det är därför viktigt att verka för att överbygga barriärer och skapa ett mer finmaskigt nät av grönska.

Källor

Parkplan Norrmalm, del 1, del 2. 2007.

Stockholms Parkprogram, Handlingsprogrammet för utveckling och skötsel av Stockholms parker och natur. Gatu- och fastighetskontoret, 2006.

Stockholms parker - innerstaden, Asker Bertil, 1986.

Stockholm - en historia i kartor och bilder, Friman Helena, Söderström Göran, Bonnier fakta, 2008.

Den gröna promenadstaden - en strategi för utveckling av Stockholms parker och natur. Tillägg till Stockholms översiktsplan Promenadstaden, Utställningsförslag maj 2013.

Urbana ekosystemtjänster: låt naturen göra jobbet, en sammanfattning av C/O city. Bokalders Varis, Block Maria, Stockholms stad och BSK Arkitekter, 2014.

Sociotophandboken - Planering av det offentliga uterummet med Stockholmarna och sociotopkartan, Ståhle Alexander, SBK Stockholms stad, 2003:2.

Kartunderlag och Sociotopkartan 2015 från dpMap Stockholms Stadsdelsförvaltningar:
http://kartor.stockholm.se/bios/applet/bios.jsp?app=dpmap_sdf

Riksantikvarieämbetet
<http://www.raa.se/hitta-information/fornsok-fmis/om-fornsok/>

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering av bebyggelse
http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/kul/klassificering/DPWebMap.html

Stockholmskällan
<http://www.stockholmskallan.se/Jamfor-kartor/>

<http://www.stockholmskallan.se/Kalltyper/Fotografier/>

Norrmalms stadsdelsförvaltning
Tulegatan 13
Box 3128, 103 62 Stockholm
08-508 09 000